

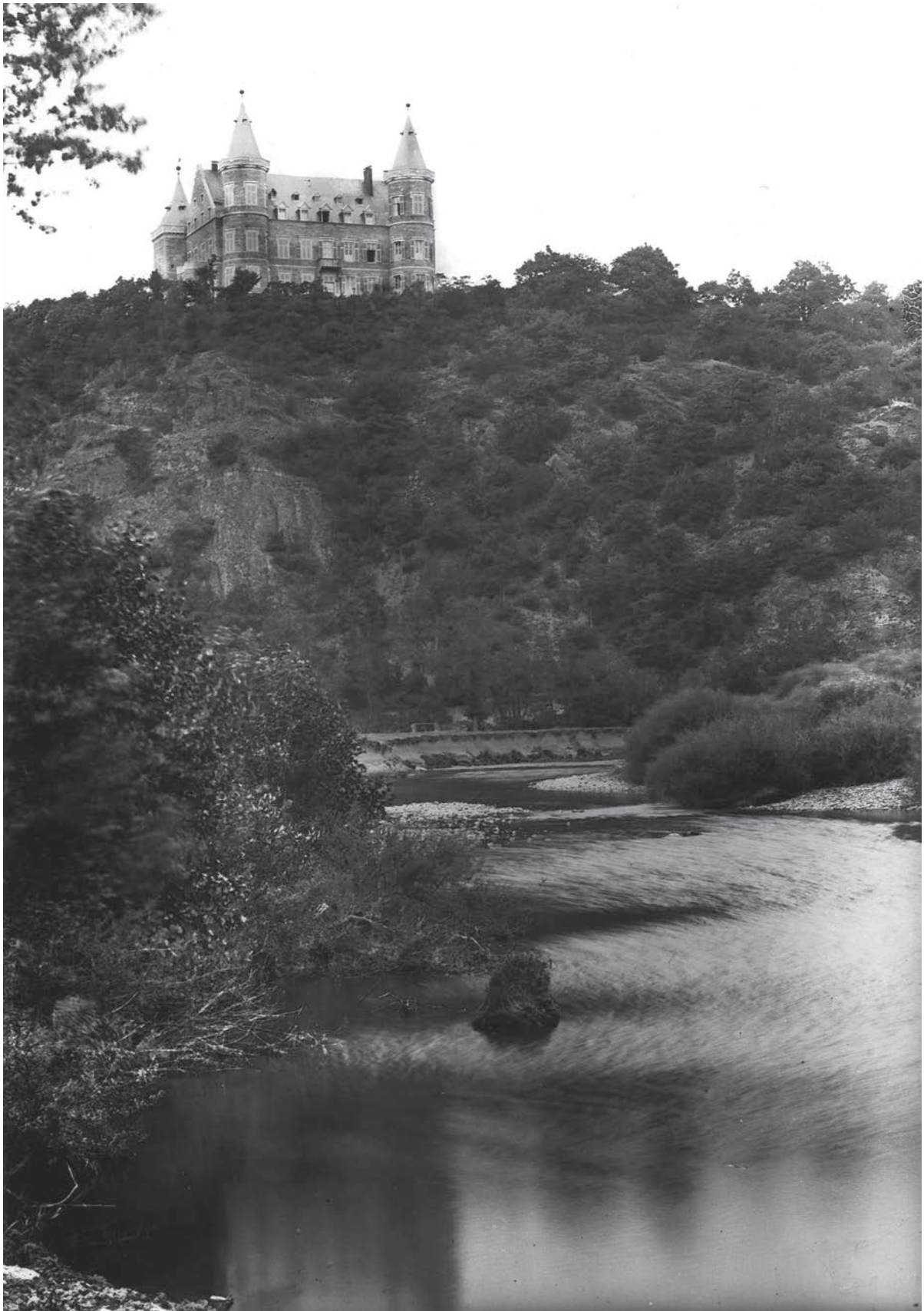
Dynastie
&

Fotografie

Dynastie & Fotografie

A103361

Koninklijk kasteel van Ciergnon (Foto Tits, 1900).

Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

Dynastie & Fotografie

Brussel
2005

Jubelpark 1, B-1000 Brussel
Tel. +32 (0)2 739 67 11 ; Fax +32 (0)2 732 01 05
CCP 679-2004759-60 – IBAN BE73 6792 0047 5960 – BIC PCHQBEBB
URL <<http://www.kikirpa.be>>
Illustratie : © KIK/IRPA, Brussel, behalve bijzondere vermelding.
Alle rechten voorbehouden.

Alle clichés die een nummer dragen dat verticaal gedrukt staat, zijn clichés van het KIK. Ze zijn te zien op de website van het Instituut, waar de lezer de volledige steekkaart van het voorwerp kan terugvinden.

De foto's van het KIK in zwart-wit zijn niet geretoucheerd en werden afgedrukt in de staat van het negatief.

De citaten gevolgd door een asterisk zijn uit het Frans vertaald.

Verantwoordelijke uitgever:
Myriam Serck-Dewaide.

Vertalingen:
Christina Ceulemans, Beatrijs Wolters van der Wey, Isolde Cael.

Herlezing:
Cyriel Stroo.

Fotografieën:
Fotografieën: Jacques Declercq, Jean-Luc Elias en Jean-Louis Torsin.
Afdrukken: Nadine Bodson en Hervé Pigeolet.

Digitalisering:
Oliver De Pauw, Jenny Coucke.

Documentalist:
Joëlle Majois.

Kaft:
Arlette Debauve.

Alle documenten zijn, tenzij anders vermeld, eigendom van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, dat zich de reproductierechten voorbehoudt.
De uitgeverij heeft zijn uiterste best gedaan de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de bepalingen van de auteurswet te regelen. Zij die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, worden verzocht zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Gedrukt op papier acid free norm ISO 9706.

Wettelijk depot: D/2005/0613/5

Dankwoord

Mevrouw Sylvie Aubenas, Conservator van het Departement voor Prenten en Fotografie aan de Bibliothèque de France, was zo vriendelijk ons de toestemming te geven om in dit boek het tot nog toe oudst bekende portret van een lid van de Belgische koninklijke familie af te drukken. De magnifieke verzamelingen in de Archieven van het Koninklijk paleis werden voor ons ontsloten door Doctor Gustaaf Janssens, Diensthoofd, die de opzoekingen voor ons ten zeerste vergemakkelijkt heeft. Voorwerpen uit de Koninklijke Verzamelingen werden vriendelijk uitgeleend door Mevrouw Martine Vermeire, Conservator. De Heer Wilfried Vandeveld, beroepsfotograaf maar ook historicus van de fotografie en enthousiast verzamelaar van Ghémar, heeft erin toegestemd zeer mooie documenten in bruikleen te geven. Doctor Jackie Van Goethem, Departementshoofd Ongewervelde dieren aan het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen van België en secretaris van het Fonds Leopold III voor de Verkenning en het Behoud van de natuur, verleende ons toegang tot de verzamelingen foto's die de koning tijdens zijn vele reizen maakte; Mevrouw Claudine Claes heeft ons bij onze opzoekingen bijgestaan. De Heer Patrick Lefebvre, Hoofdconservator van het Koninklijk Legermuseum, was zo vriendelijk ons documenten in verband met "het Mexicaans avontuur" ter beschikking te stellen. Verschillende foto's die in 1955, tijdens de reis in Congo van Boudewijn I, door Pierre Dandoy uit Namen werden getrokken, zijn afkomstig van de vereniging Archives photographiques namuroises, waar de clichés van de fotograaf worden bewaard. Mevrouw Yvette Dardenne kon ermee akkoord gaan gedurende verschillende maanden de "koninklijke afdeling" van haar verzameling af te staan, een verzameling die – op dit ogenblik - 47.322 metalen dozen telt, wat haar een plaats in het Guinness Book opleverde waarmee zij niet gemakkelijk zal onttroond worden. Meneer en Mevrouw Bos-Lonneu, beiden sinds hun kindertijd sterk geïnteresseerd in de Belgische geschiedenis, hebben een belangrijke bijdrage geleverd met allerlei voorwerpen uit hun collectie. Daar bovenop heeft Mevrouw Monik Lefebvre, rekwisiteur, nog enkele ongewone stukken uitgehaald.

Bijzondere dank aan *La Libre Match*, dat ons schitterende foto's van Albert II en zijn familie bezorgde. Onze dank gaat ook naar de IPM-groep (*La Libre Belgique – La Dernière Heure*) voor het vriendelijk ter beschikking stellen van documenten uit de *Patriote Illustré*.

Onze dank gaat eveneens naar al diegenen die ons geholpen hebben bij de beschrijving van de tentoongestelde foto's. De Heren Tristan Schwilden en Steven F. Joseph bleken nog maar eens een onvervangbare steun. Een beter inzicht in de relatie tussen koninklijke familie en fotografen vanaf de 19de eeuw tot in onze dagen, werd bekomen door het werk van Meneer Claude de Valkeneer en de persdienst van het Paleis. De Heer Christian Van den Steen heeft zijn deskundigheid als historicus ter onzer beschikking gesteld, evenals zijn verzameling tijdschriften.

Dank eveneens aan de bruikleengevers die anoniem wensen te blijven, aan het personeel van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis en het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium die het mogelijk maakten het boek en de tentoonstelling te verwezenlijken.

Dank tot slot aan de bruikleengevers die anoniem wensen te blijven, en aan al diegenen die ons op een of andere manier met hun onontbeerlijke hulp hebben bijgestaan.

E36247

Stoet voor de koninklijke tribune, onder de boog van het Jubelpark, ter gelegenheid van de festiviteiten voor 100 jaar onafhankelijkheid van België (Foto Acta, 21 juli 1930)

Voorwoord

Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium heeft tot opdracht het patrimonium van ons land te bestuderen en te conserveren. De organisatie van tentoonstellingen behoort dus in principe niet tot de kern van zijn taak.

En toch hebben wetenschappers of restaurateurs van het Instituut sedert meer dan vijftig jaar al ontelbare keren met enthousiasme meegewerkt aan de meest uiteenlopende tentoonstellingen, waarbij het duidelijk is dat het KIK een sleutelrol speelt in de kennis van het nationaal patrimonium. Deze samenwerking overschreed trouwens ruimschoots het kader van de erudiete studies: vaak kwam ons Instituut tussen in de restauratie van de getoonde objecten of gaf het aan de organisatoren raad inzake preventieve conservatie. De terugkeer naar hun eigenaar van topwerken die in de ateliers van het Instituut gerestaureerd werden, vormde ook regelmatig de aanleiding voor een didactische tentoonstelling. Het KIK heeft zeer recent nog een kleine dossier-tentoonstelling georganiseerd in de lokalen van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, rond het opnieuw opduiken van de Renders-Magdalenen. Het betreft een belangrijke navolging van Rogier van der Weyden, uitgevoerd in de jaren 1920 door de talentvolle schilder en restaurateur Joseph Van der Veken. En voor 2006 is de onmisbare inbreng van het Instituut voorzien in de belangrijke tentoonstelling voor de herdenking van de 500ste verjaardag van de geboorte van Lambert Lombard; de acht schilderijen van deze schilder op het thema van de Deugdzame vrouwen worden op dit ogenblik binnen de instelling gerestaureerd, en zullen het orgelpunt van deze manifestatie uitmaken.

Nooit eerder echter nam ons Instituut het initiatief voor zo'n groots opgezette tentoonstelling als die van "Dynastie en Fotografie". Deze vormt onze bijdrage in de herdenking van 175 jaar België en 25 jaar federale staat. Concept en organisatie zijn geheel van Marie-Christine Claes, kunsthistorica aan het Departement Documentatie van het KIK; zij is gespecialiseerd in de geschiedenis van de fotografie en de tentoonstelling is het resultaat van haar doorgedreven opzoeken. Ik wens haar hiervoor van harte te bedanken. Deze manifestatie zou niet tot stand kunnen gekomen zijn zonder de steun van ons "moederhuis", de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis. Mijn dank gaat ook naar het personeel van dit museum dat deze tentoonstelling heeft helpen verwezenlijken.

Het merendeel van de documenten die worden getoond, komen uit de uiterst rijke fotoverzameling van het Instituut. Deze vormt met haar 850.000 foto's, gezien de grootte van België, ongetwijfeld de belangrijkste fototheek ter wereld voor wat betreft het patrimonium van één enkel land. Naast haar wel gekende foto's van de Belgische kunstwerken, gaan hier nog onvermoede schatten schuil. Dit is bijvoorbeeld het geval voor het fonds "Koninklijke familie". Dankzij de foto's van dit fonds, kunnen wij nu belangrijke, soms vergeten momenten uit de geschiedenis van onze dynastie doen herleven.

De band die ons vorstenhuis met de fotografie heeft, gaat veel verder dan louter de documentaire reportages die nu eenmaal horen bij de activiteit van elk personage met een zekere positie. Onze vorsten hebben steeds duidelijk begrepen welke schitterende ommekeer dit medium kon teweeg brengen. Door er zelf vanaf de 19de eeuw gebruik van te maken, hebben zij beduidend bijgedragen tot de democratisering ervan rond de eeuwwende. De clichés van koningin Elisabeth, in het bijzonder haar kunstenaarsportretten, zijn hiervan een uitstekend voorbeeld.

De fotografie geeft ook de evolutie weer in de verhouding tussen de vorsten en hun landgenoten. Behalve het feit dat de technieken evolueerden, en er werd afgestapt van het statische portret in de studio ten voordele van de natuurlijke momentopname, geven bepaalde afbeeldingen blijk enerzijds van de bekommernis die leeft bij de koninklijke familie om dichterbij de bevolking te komen, en anderzijds van de evolutie in het imago dat de vorsten van zichzelf wilden geven. De foto's leggen

bijvoorbeeld getuigenis af van wat zij ondernemen voor de verbetering van het welzijn van de burgers, en van hun aandacht voor de sociale en medische vooruitgang. Heel verscheiden vertrouwde of ongewone voorwerpen die van foto's zijn voorzien, tonen eveneens dat de koninklijke familie te allen tijde heeft gediend als prestigieus lokmiddel in de reclame. Tenslotte belicht een onderdeel van de tentoonstelling de rol van het KIK in de bewaring van de koninklijke verzamelingen, bijzonder in de studie, de fotografische inventaris en de restauratie van de paleis- en kasteelinterieurs, die vaak als achtergrond dienen voor officiële foto's en familieopnames.

Deze tentoonstelling geeft uiteindelijk uitdrukking aan een voor ons Instituut dierbare wens. Dat de bezoekers er genoeg zouden vinden in vinden zich de geschiedenis van ons land terug voor de geest te halen aan de hand van de getoonde foto's, en dat zij er zich dan beter bewust van zouden worden welk een belangrijke, fundamentele rol het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium speelt in de bewaring van het collectieve geheugen. Het is onze hoop dat deze instelling er nog lang kan mee voortgaan haar fotoverzamelingen uit te breiden en ze voor het publiek ter beschikking te stellen. Te enggeestig, vergeet België al te vaak dat het over wetenschappelijke instellingen beschikt die nog model staan in Europa.

De Hoge Bescherming van HH.MM. de koning en de koningin betekent voor het Instituut een gewaardeerde aanmoediging.

Myriam Serck, wnd. Directeur van het KIK.

Onze vorsten en de fotografie

Wanneer Leopold I op 21 juli 1831 de troon bestijgt, staat de fotografie nog in haar kinderschoenen. De Bourgondiër Nicéphore Niépce, die vanaf 1816 experimenteerde in zijn domein nabij Châlon-sur-Saône, kwam in juni 1826 in contact met Louis-Jacques-Mandé Daguerre, met wie hij op 14 december 1829 een voorlopige overeenkomst van associatie tekende¹. Na het overlijden van Niépce, op 5 juli 1833, zet Daguerre zijn onderzoeken voort en stelt het procédé op punt dat zijn naam zal dragen: het daguerreotype is een rechtstreeks positief op een koperplaat met zilverlaag. Het beeld is gespiegeld, is kwetsbaar en duur, en heeft ook het nadeel dat het een uniek exemplaar is. Nochtans gaat het om een ongelooflijke revolutie in de wereld van het beeld! Op 10 januari 1839 herneemt *Le Courrier belge* onder leiding van oud-lithograaf J.B.A.M. Jobard, een artikel uit *La Gazette de France* waarin de uitvinding wordt verhaald. Op 19 augustus 1839 maakt François Arago, secretaris van de Parijse Academie der Wetenschappen, plechtig het procédé bekend, waarvan zijn land de rechten heeft gekocht om het aan Europa cadeau te doen².

Daguerre schenkt onze koning twee daguerreotypes, ongetwijfeld een publicitaire stunt. De keuze van de gegadigde is niet toevallig: Leopold I, in 1832 gehuwd met een dochter van Louis-Philippe, geniet aan alle Europese hoven grote waardering en zijn invloed op zijn jonge nicht koningin Victoria van Engeland, is algemeen gekend. Jobard, die contacten heeft met de uitvinder en die enkele dagen later de eerste Belgische fotograaf zal worden, met een gezicht - zeven minuten belichtingstijd - van het Barricadenplein, is goed geplaatst om deze informatie in primeur te hebben. Hij meldt in zijn krant van 6 september 1839, bij de opening van het Brussels Salon: *Daguerre schrijft ons dat hij twee fotografische tekeningen aan koning Leopold heeft geschonken, die Zijne Majesteit met plezier aan de tentoonstellingscommissie zal voorleggen*. De zijdelingse suggestie van het dagblad aan het adres van de vorst, heeft resultaat, en *Le Courrier belge* kan op 11 september 1839 schrijven: *De twee schilderijen die M. Daguerre aan de koning heeft geschonken zijn vanaf vandaag te zien op de tentoonstelling in het museum van Brussel*. 's Anderendaags worden nog meer details kenbaar gemaakt: de ene "fotografische tekening" stelt het hoofd van de Olympische Jupiter voor, de andere het kasteel van de Tuileries.

De algemene tint van deze twee tekeningen lijkt op die van gepolijst staal[...]De tekening van de Olympische Jupiter is uiterst merkwaardig; ze is weergegeven in echt reliëf en het lichtspel is er op perfecte wijze gecapteerd. Het modelé van de baard creëert een pakkende illusie. De tekening van de Tuileries geeft, op haar beurt, zeer exact alle minutieuze details van de architectuur weer. [...] De tekening is in spiegelbeeld gereproduceerd, zodat wat in de natuur rechts is, links komt te staan op de gefotografeerde plaat. Het is een ongemak, maar niet zo groot als op het eerste zicht zou lijken. De bezoekers kwamen in dichte drommen samen rond de twee zuilen in de laatste ruimte waar die twee tekeningen ophingen, en bewonderden dat mooie resultaat

¹ JAY, Paul, *Niépce : genèse d'une invention*, Châlon-sur-Saône, 1988.

² De publicaties van Steven F. JOSEPH en Tristan SCHWILDEN zijn de voornaamste bronnen voor dit artikel wat betreft de opkomst van de fotografie in België: "Un cadeau à l'Europe": *naissance de la photographie in België* in *Bulletin trimestriel du Crédit Communal de Belgique*, nr.168, 1989, p.2-22; *Le Chevalier L.P.T. Dubois de Nehaut (1799-1872): sa vie et son oeuvre*, Brussel, 1987; *Edmond Fierlants (1829-1869): photographies d'art et d'architecture*, Brussel, 1988; *À l'aube de la photographie en Belgique: Guillaume Claine (1811-1869) et son cercle*, Brussel, 1991. Deze twee onderzoekers hebben de aandacht gevestigd op het rijke fotografische patrimonium van de 19de eeuw in de Belgische instellingen, en hebben aldus tot de bescherming ervan bijgedragen; ze wezen hiervoor gedankt.

DAGUERRE, à Paris.

695. Vue du Louvre prise du côté de la Seine.

696. Dessin d'après des ouvrages de sculpture antique.

Ces dessins ont été exécutés au moyen du nouvel instrument de l'invention de Mr Daguerre.

Catalogus van het Salon waarop de daguerreotypes te zien waren die aan Leopold I ten geschenke waren gegeven: Exposition Nationale des Beaux-Arts. Explication des ouvrages de peinture, sculpture, gravure, dessin et lithographie des artistes vivans [sic], exposés au Salon de 1839, Bruxelles, imprimerie de Demortier frères, 1839.

van het talent en het geduld van de beroemde kunstenaar aan wie dat echte wonder te danken is, waar de zon zelf gedwongen werd te tekenen. Deze uitvinding dateert van gisteren. Wat zal ervan worden binnen enkele jaren, wanneer ze zal zijn toegepast door mensen die steeds maar op zoek zijn naar perfectie en verbetering*.

Het lijkt geen twijfel dat onze koning de fantastische ommekeer aanvoelde die deze uitvinding met zich zou brengen. Maar spijtig genoeg gingen deze twee daguerreotypes verloren; het enige wat overblijft is hun vermelding in de catalogus van het Salon.

Het oudst bewaarde portret van een lid van de koninklijke familie is, voor zover we weten, het daguerreotype van een portret van de graaf van Vlaanderen, Philippe, van 1842.

In 1847 wordt voor het eerst in de pers melding gemaakt van een portret van de koning. Het gebruik van "versnellende substanties" en betere lenzen liet toe de insteltijd te verminderen van verschillende minuten tot enkele seconden: *de gebroeders Brand hebben in een van de salons van het kasteel te Laken een daguerreotype-portret van Z.M. de koning der Belgen gemaakt. Het portret, gemaakt volgens een nieuw procédé, werd verkregen in tien seconden en overtreft, naar men zegt, de mooiste miniatuur**. (*L'indépendance belge*, 18 september 1847). Waarschijnlijk is het dankzij het welslagen van dit portret, dat spijtig genoeg ook verloren ging, dat de eerste Brusselse beroepsfotografen een maand later een titel krijgen: *De heren Brand, gebroeders, sinds zes jaar gediplomeerde ingenieurs opticiens van H.M. de Koningin der Belgen, werden zopas benoemd tot opticiens van de Koning** (*Idem*, 28 oktober 1847).

Op 11 oktober 1850 sterft Louise-Marie d'Orléans in Oostende en wij hebben van haar geen enkel fotoportret. Na de uitvinding van het visitekaartje, zullen reproducties van gegraveerde portretten van onze eerste koningin voorkomen als pendant voor het portret van de koning.

Portret van Philippe, graaf van Vlaanderen, op vijfjarige leeftijd, voor een portretgravure van zijn moeder, Louise-Marie d'Orléans. Daguerreotype op 1/4 van een plaat (11 x 8 cm). Omdat de daguerreotype een rechtstreeks positief is, gebeurt er een links-rechts-omkering.

Dit daguerreotype - hoewel in Brussel uitgevoerd - kan worden toegeschreven aan de gebroeders Brandt, optiekers die de eerste professionele fotografiestudio in Brussel openden. (Bibliothèque Nationale de France, Afdeling voor Prenten en Fotografie, nummer Eg3-767 Reserve).

A ma Chère Maman.

Philippe.

25 Août 1842.

In 1848 realiseren de Brusselaar Guillaume Claine en Louis Jacopsen van Brugge een reeks positieven op papier naar negatieven op papier (calotypieën) en bieden de koning een album aan. De negatieven met albumine bieden het voordeel dat er verschillende afdrukken kunnen gemaakt worden, maar hebben als nadeel een zwakke gevoeligheid: de belichtingstijd, die zeer lang is, varieert van vijf tot vijftien minuten naargelang de atmosferische omstandigheden. Het procédé is dus toepasbaar voor architectuur, maar niet voor portretten: de enkele figuren die op de buitenopnames verschijnen, werden hertekend op de negatieven.

Op 15 november 1856 wordt Ghémar, de beroemdste portrettist van Brussel, in audiëntie ontvangen door Koning Leopold I om diens portret te maken, een cliché dat we niet hebben kunnen opsporen. In hetzelfde jaar toont de koning grote interesse voor de reportage van L.P.T. Dubois de Nehaut, die gewijd is aan de 25ste verjaardag van zijn troonsbestijging. In juli 1856 legde de Franse balling Dubois de Nehaut, bijgestaan door de Normandische jonker Humbert de Molard, de plechtigheden vast op een zestigtal platen. De gevoeligheid van de negatieven op glas werd bij die gelegenheid verhoogd met collodium, waardoor het mogelijk werd opnames in enkele seconden te maken, wat overigens een niet gewenste “momentopname” met zich bracht: de schilders en graveurs, jaloers en ongerust over het nieuwe medium dat een bedreiging vormde voor hun broodwinning, brachten voor de camera een groet *à la Pourceaugnac*³ en werden aldus

Koning Leopold I, foto van een visitekaart van de Gebroeders Frères, albumine, ca 1862
(Verz. Wilfried Vandeveld, Bonheiden)

Koningin Louise-Marie, foto van een visitekaart van François Deron, albumine, ca 1862, op basis van een lithografie naar een portret van F.X. Winterhalter.
(Verz. Wilfried Vandeveld, Bonheiden).

op datzelfde ogenblik gefotografeerd in een houding die aanstoot geeft. De koning zal censureren en het negatief laten vernietigen: Op vraag van Zijne Majesteit, die als enige het unieke bewijs van deze episode van zijn feest heeft gekregen, werd het glas ervan vernietigd*⁴.

In het spoor van deze reportage, schenkt Dubois de Nehaut een reproductie van het beeld van Manneke-Pis, *de oudste burger van Brussel*, aan Prinses Charlotte, toekomstige keizerin van Mexico. Is het deze afdruk die bij het jonge meisje, dan zestien jaar oud, de interesse voor de fotografie doet ontluiken? Na haar huwelijk in 1857 met aartshertog Maximiliaan van Habsburg, vraagt ze regelmatig aan haar broer Philippe, graaf van Vlaanderen, haar portretten op te sturen, met name van Belgische ministers of personaliteiten: *voor mijn album van Miramar of voor mijn album van Croma*⁵:

Miramar, 9 oktober 1860. [...] Dank ook voor de foto's van onze lieve Papa die mij heel dierbaar zijn, ze vertonen veel gelijkenis maar doen hem er volgens mij te oud uit zien. Je eigen foto is heel goed, ik stuur

³ Door een allusie op het ballet uit de komedie “Monsieur de Pourceaugnac” van Molière, waar de dansers goed diep buigen, met de rug naar het publiek.

⁴ Legende bij de fotografie *Les photographes embêtés par les peintres* (Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel, Prentenkabinet).

⁵ Charlotte resideert op het kasteel van Miramar, in de baai van Trieste, en verwierf het eiland Croma, nu Lokrum, tegenover Dubrovnik.

L.P.T. Dubois de Nehaut, de festiviteiten voor 25 jaar koningschap van Leopold I, 21 juli 1856. Het portaal van de St.-Jozefskerk, zoutdruk, 26,7 x 35,4 cm (Verz. Wilfried Vandevelde, Bonheiden).

jou van ons degene die je voor de Prinses de Ligne vroeg en als speciale gunst een van ons tweeën tesamen, waarmee ik heel zuinig omspring omdat ik ze beter gelukt vind dan de andere*.

Op 11 december van dat jaar, bezorgt ze haar broer een verrassende foto:

Ik stuur je de foto's waarnaar je vroeg, van de keizer, de keizerin, en Charles, die van Louis volgt later, en ik voeg er een vierde bij van ons Braziliaans hondje dat Pai heet.

Ik zeg je erbij dat ik het geenszins tot de familie wil rekenen, maar ik dacht dat het in een van je albums een goed plaatsje kon krijgen want het is zo schattig met zijn pootjes gevouwen.

Ik ben ermee opgezet dat je blij was met de stereoscopen van Miramar, ik had ze jou opgestuurd, zonder er iets van in mijn brief te zetten want deze was al gesloten toen ik op het idee kwam.

Aangezien we een grote verzameling fotokaarten aanleggen⁶, zou je me plezier doen mij er van alle Belgische politici en andere personaliteiten die ik ken, op te sturen. Zeker de ministers moeten te bekomen zijn, evenals de voorzitters van Kamer en Senaat en de personen uit de hogere kringen.*

Uit de daarop volgende brief kunnen we afleiden dat Philippe de foto van het diertje geenszins geapprecieerd heeft. Charlotte is wat ontgoocheld⁷.

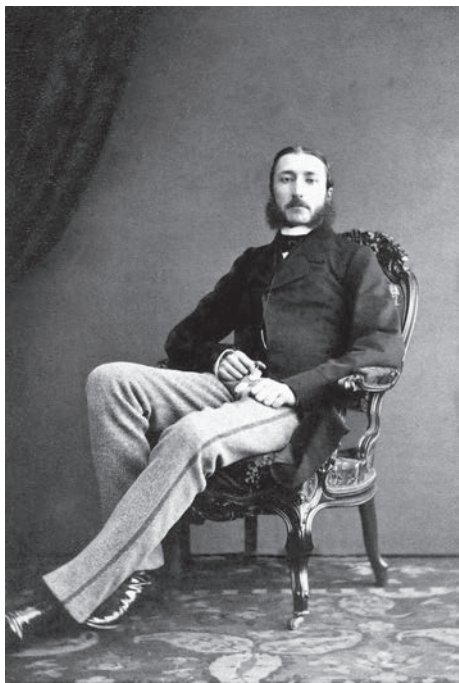
Als keizerin van Mexico vanaf 1864 blijft ze zich interesseren voor portretten. Maar de droom van het keizerrijk draait uit op een nachtmerrie: Benito Juarez grijpt de macht en laat de schoonzoon van Leopold I op 19 juni 1867 in Queretaro fusilleren. De Fransman François Aubert fotografeert het hemd dat de keizer bij zijn

Prinses Charlotte in trouwkleed.
Foto van een visitekaart van de Gebroeders Ghémar, albumine, 27 juli 1857 (Verz. Wilfried Vandevelde, Bonheiden).

⁶ De portretten op visitekaartjes, een recente uitvinding, die in albums worden gestoken.

⁷ Deze drie brieven behoren tot de correspondentie tussen Charlotte en haar broer (Archieven van het Koninklijk Paleis, Brussel, Archieven van de Graaf van Vlaanderen, nr.4, brieven 40 tot 42).

Prins Leopold, toekomstige Leopold II, Foto van een visitekaart van François Deron, kooldruk, ca 1863 (Verz. Wilfried Vandevelde, Bonheiden).

Maria-Hendrika, aartshertogin van Oostenrijk, zijn echtgenote. Foto van een visitekaart van Mayer, Pierson en Mulnier, albumine, ca 1863 (Verz. Wilfried Vandevelde, Bonheiden).

terechtstelling droeg, als een relik van een martelaar, en neemt twee foto's van een afzichtelijke Maximiliaan in zijn kist, slecht en haastig gebalsemd, met ongeschikte produkten. Charlotte zal hem zestig jaar overleven. Ze is krankzinnig geworden⁸ en verbleef in het kasteel van Bouchout tot de komst van de "witte dame van de Habsburgers", op 19 januari 1927. De begrafenisstoet naar de kerk van Laken zal geritmeerd worden door de reportage van Jacques Hersleven. De sneeuw is, zoals in Mayerling, op het appél, en zorgt voor witte vlekken op de sombere gezichten van koning Albert I en zijn twee zonen.

⁸ KERCKVOORDE, Mia, *Charlotte, la passion et la fatalité*, Paris-Gembloux, 1981; VAN YPERSELE, Laurence, *Une impératrice dans la nuit: Correspondance inédite de Charlotte de Belgique (février-juin 1869)*, Ottignies Louvain-la-Neuve, 1995.

Ook de begrafenis van Leopold I was op foto vastgelegd. Maar in 1865 liet de techniek nog geen echte momentopnamen toe, evenmin als bevredigende binnenopnamen. Ghémar, die, voor hij fotograaf werd, tekenaar, schilder en lithograaf was, had de negatieven bijna volledig moeten hertekenen, waardoor de positieve beelden het uitzicht kregen van reproducties van lavis-tekeningen "Het Album Ghémar", een portfolio van 14 gezichten, is een terecht eerbetoon aan een koning die de inplanting van de fotografie in België steunde, bijvoorbeeld door in 1863 de "koninklijke" titel toe te kennen aan de Belgische Maatschappij voor fotografie van Edmond Fierlants.

Het hemd van keizer Maximiliaan, visitekaart door François Aubert, albumine, 1867 (Verz. Koninklijk Museum van het Leger, Brussel).

Visitekaart door François Aubert, albumine, 1867 (Foto François Aubert, 1867, Verz. Koninklijk Museum van het Leger, Brussel).

Tijdens de Belgische onafhankelijkheidsfeesten van 26 september 1864, was Leopold I aanwezig bij het opstijgen van de “Reus” van Nadar in de kruidentuin. Voor de derde maal steeg deze enorme ballon op, en er was een aanzienlijke volkstoeloop. Om deze in te dijken, werden dranghekken geplaatst die nu nog “nadars” genoemd worden. En de geschiedenis heeft volgende dialoog tussen de fotograaf-luchtvaarder en onze eerste monarch opgetekend: *En dus, meneer Nadar, u bent republikein ?* vraagt de koning. *Ja, Sire, en u ?* reageert de fotograaf guitig. *O, Meneer Nadar, mijn beroep verbiedt het me !** antwoordt een glimlachende koning⁹.

Begrafenisstoet van Z.M. Leopold I, Paleizenplein, op de hoek met de Koningsstraat. Plaat uit het album Ghémar: Begrafenis van Z.M. Leopold I, koning der Belgen en troonsbestijging van Leopold II, Brussel, Gebroeders Frères [1866]. Albumine, 16,8 x 25 cm (Verz. Wilfried Vandevelde, Bonheiden).

Z.M. Leopold I ligt opgebaard in het Paleis van Brussel. Aflossing van de wacht. Plaat uit het album Ghémar: Begrafenis van Z.M. Leopold I, koning der Belgen en troonsbestijging van Leopold II, Brussel, Gebroeders Frères [1866]. Albumine, 16,8 x 25 cm (Verz. Wilfried Vandevelde, Bonheiden).

Leopold II te Nice, foto Neurdein, 1901 (Verz. Wilfried Vandevelde, Bonheiden).

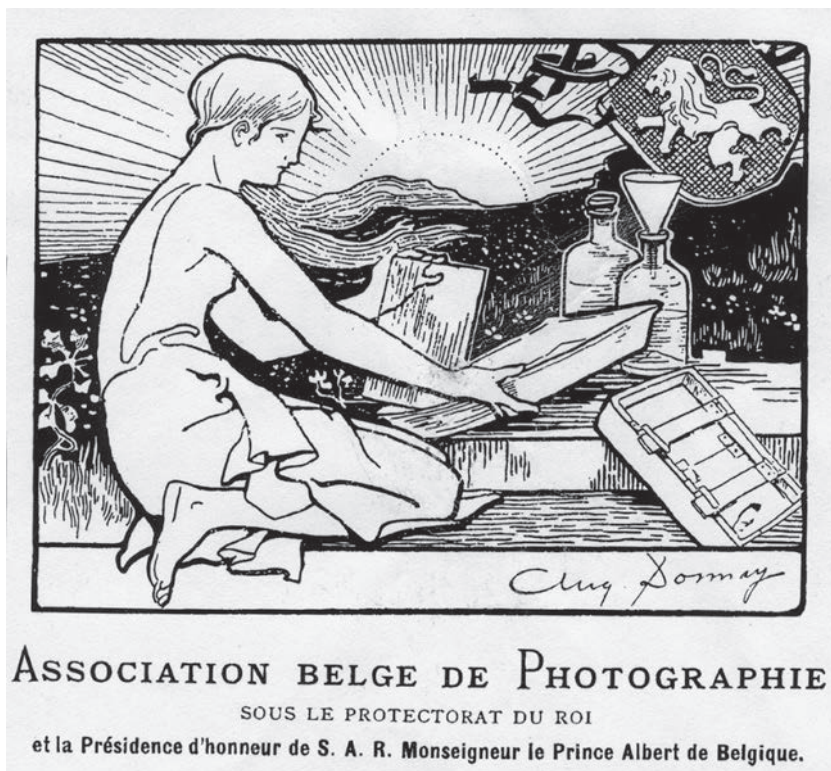
⁹ PRINET, Jean & DILASSIER, Antoinette, *Nadar*, Paris, 1966, pp. 161-162.

¹⁰ Stadsarchief Brugge, Schone Kunsten, map 2/K6.

De toekomstige Leopold II steunt in 1858 een vraag voor een fotografische zending. De Provinciegouverneur van West-Vlaanderen richt op 29 mei 1858 volgend verzoek tot de gemeentelijke overheid van Brugge: *Monseigneur de Hertog van Brabant heeft Mr Ridder Dubois de Nebaut, eertijds Frans magistraat, die zich met fotografie bezig houdt, de toelating gegeven in een album bestemd voor Z.K.M. een aantal opnames van enkele monumenten en schilderijen van het land, samen te brengen. Mr. Dubois heeft het verlangen geuit in dit album foto's op te nemen van de beroemde schilderijen van Memling, die zich in Brugge bevinden, en daarom kom ik u, op uitnodiging van Zijne Koninklijke Hoogheid, vragen mij binnen de zo kortst mogelijke tijd te laten weten of Mr. Dubois, zonder bezwaar, de noodzakelijke toelating zou kunnen krijgen om voornoemde schilderijen te mogen fotograferen*^{*10}. De foto-opnamen gebeurden datzelfde jaar, en de onderneming werd een succes; getuige daarvan een magnifiek album met 70 platen bevestigd op karton, dat nu wordt bewaard in het Prentenkabinet van de Albert I-bibliotheek. Op 1 januari 1875 neemt de koning de Belgische Vereniging voor fotografie die net opgericht werd, onder zijn bescherming. Hij poseert zelfs voor een amateur zonder ervaring, zoals de Luikenaar Thomas, die hem in 1894 een naïeve brief schrijft, nu bewaard in de Archieven van het koninklijk Paleis: *Sire, Ik bedank u nogmaals zeer dat u zo vriendelijk bent geweest mij toe te staan u te fotograferen. Ik stuur u uw portret, zoals het is, want de figuur was niet belicht, het was al laat, en mijn toestel is trouwens erg bescheiden; en zou niet de pretentie hebben fijne foto's te maken. U dankend [...] Leve onze goede koning!* Het Kabinet van de Koning schrijft hem een bedankingsbrief terug op 12 september 1894. Leopold II, die de impact van de fotografie inziet, moedigt de reportages in de Onafhankelijke staat Congo aan en de opname van de koloniale tentoonstelling in Tervuren in 1897.

Op het einde van de 19de eeuw zijn de toestellen draagbaar geworden. In de vorm van een klein pakje, worden ze "speurderscamera's" genoemd, want door de doorsnee-mens, die gewoon is aan een klapcamera op drievoet, worden ze niet meteen als een apparaat herkend, en zo blijven ze onopgemerkt. Later komen de "boxcamera's", die nog kleiner zijn. De foldings (klapcamera's) waarvan de blaasbalg en het frontpaneel in de buitenkast inklappen, zijn sterk in de mode tussen 1890 en WO II. De snelle, voorgeprepareerde platen en daarna de rolletjes op soepele drager zijn in de handel te verkrijgen, evenals het gebruiksklaar papier. Dit alles maakt de handelingen sneller en eenvoudiger, en aldus wordt de fotografie voor heel wat Belgen toegankelijk.

Van jongsaf aan is de toekomstige Albert I een goede amateur. In de Archieven van het Koninklijk Paleis wordt een étui bewaard met 44 gezichten van de Alpen, Venetië en Italië, getrokken door Prins Albert tijdens zijn vakantie, tussen 1890 en 1894. Beschermheer van de Wetenschappen en kunsten, wordt hij in 1897 ere-voorzitter van de Belgische Vereniging voor Fotografie. De conferentie die de alpinist Charles Lefébure op 18 februari 1902 voor de kunstkring van Brussel geeft aan de hand van een projectie van gletsjers, ligt aan de oorsprong van prins Alberts passie voor het alpinisme. Lefébure is

Prins Albert, toekomstige Albert II. Buste in 1939 door koningin Elisabeth vervaardigd

Bulletin de l'Association belge de Photographie. Vermelding van het patronaat onder de hoofding getekend door Auguste Donnay.

secretaris van Ernest Solvay; hij vergezelt de industrieel, lid van de Belgische Alpenclub, in de bergen en neemt duizenden stereoscopische gezichten en 8x9 foto's, meer bepaald van de prestaties van de prins, die deze sport ook als koning blijft beoefenen. Ook Albert I fotografeert tijdens zijn bergtochten graag zelf de andere klimmers en zijn gidsen¹¹. Hij is goed geplaatst om de kwaliteit van dit type clichés te beoordelen: *Beste Meneer Dalloz, Ik kom u zeer oprecht danken voor uw werk dat u mij, met een opdracht, stuurde: "La Haute Montagne". De foto's die u erin samenbracht, zijn onvergelijkelijk mooi en interessant; als toerist, aandachtig voor wat er zich op grote hoogte afspeelt, ben ik onder de indruk van de gezichten van de tochten van uw kameraden in de "Groupe de la Haute Montagne"*¹².

Zijn echtgenote, koningin Elisabeth, hertogin van Beieren van geboorte, genoot sinds haar kinderjaren een kunstzinnige opvoeding en zal, zoals bekend, een talentvolle violiste worden. Ze fotografeert reeds voor haar huwelijk in 1900. Koningin der Belgen vanaf 1909, zal ze van haar reizen talrijke foto's meebrengen (China, Belgisch Congo, Egypte, de Verenigde Staten, Indië, Polen...). Met grote gevoeligheid legt zij haar familieleden vast, onder wie *Prins Albert bij het spel*, en ook personaliteiten en bevriende geleerden en kunstenaars, met name gedurende haar verblijf in De Panne tijdens de eerste Wereldoorlog (er is een reeks clichés uit 1916 van Emile Claus die in de duinen zit

B175463

¹¹ Verschillende foto's door hem en door zijn zoon Leopold genomen, zijn als illustratie opgenomen in het boek *Le roi Albert alpiniste*, Brussel, 1956, van René MAILLEUX, ondervoorzitter van de Alpinistische Club van België.

¹² *Brief van koning Albert dd 7 oktober 1931 aan Pierre Dalloz, promotor van het alpinisme zonder gids in Frankrijk (afgedrukt op pagina's 158-159 van het in de vorige noot geciteerde boek).*

Y003330

Foto van Charles Lefébure in het album "Twee beklimmingen van H.K.H. Mevrouw de prinses Elisabeth, in het jaar 1907 met Monseigneur de prins Albert van België in Haute Engadine A. – de Trois Fleurs van de Padella Celerina 29 juni 1907; B. Le Piz Palu Diavolezza 2 juli 1907" (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

B106721

Koning Albert maakt een foto van het Paleis van Laken. Foto van Elisabeth van België, niet gedateerd (cliché KIK naar een afdruk uitgeleend door koningin Elisabeth in 1947).

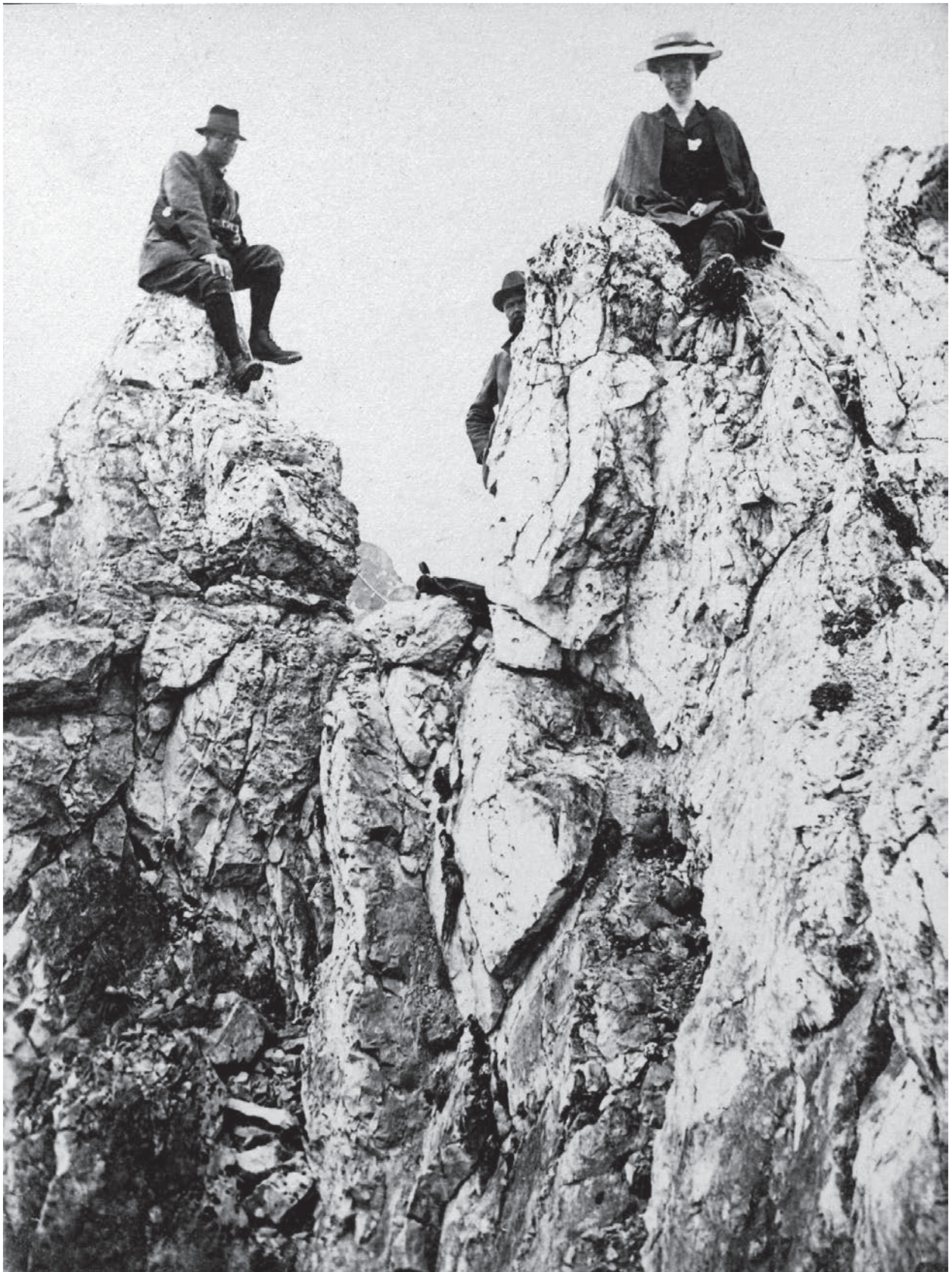
te schilderen, en schitterende portretten van Emile Verhaeren, met een veel te wijde mantel, hem geleend door de koning, die opwaait in de wind). Behalve haar eigen foto's bewaren de Archieven van het Koninklijk Paleis te Brussel nog tal van foto-portretten van kunstenaars aan haar opgedragen en door haar verzameld. Zij hield

Doos met stereoscopische platen in positief gemaakt door koning Albert en stereoscopische kijker die hem heeft toebehoord (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

Y003656

Y003330

Foto van Charles Lefebure in het album "Twee beklimmingen van H.K.H. Mevrouw de prinses Elisabeth het jaar 1907 met Monseigneur de prins Albert van België in Haute Engadine A. – de Trois Fleurs van de Padella Celerina 29 juni 1907 B. Le Piz Palu Diavolezza 2 juli 1907" (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

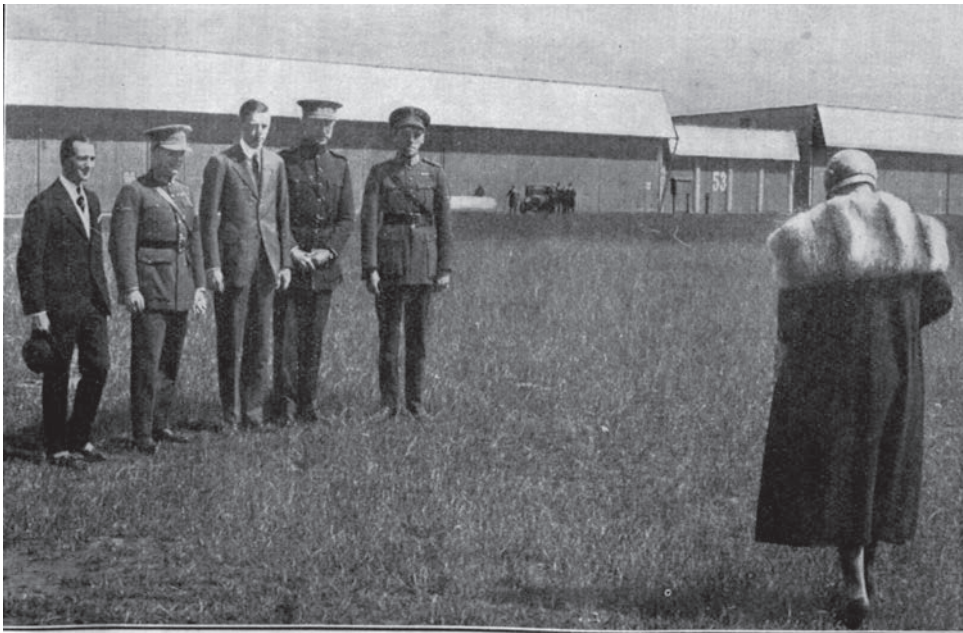
A100591

Koning Albert I en baron Albert du Roy de Blicquy wuiven naar de fotograaf.
Deze anonieme en niet gedateerde foto (vermoedelijk gemaakt in de winter van 1914-1915) mag naar alle waarschijnlijkheid worden toegeschreven aan koningin Elisabeth van België, vermits het gaat om een geënceneerde compositie. In normale omstandigheden zou de eerste adjudant van de koning hem niet voorgaan (cliché KIK naar een afdruk uitgeleend door koningin Elisabeth in 1947).

A100585

Koning Albert op een bevroren vijver in de Panne. Foto Elisabeth de Belgique, 1914-1918. (cliché KIK naar een afdruk uitgeleend door koningin Elisabeth in 1947).

Koningin Elisabeth in actie (*Le Patriote Illustré*, 5 juni 1927, p. 357).

LA REINE PHOTOGRAPHE. — Désireuse de conserver un souvenir de ces journées historiques, la Reine prend un instantané du Roi et d'un groupe comprenant de gauche à droite : M. Dunn, de l'ambassade américaine, les aviateurs Medaets, Lindbergh et Verhaegen.

eraan historische gebeurtenissen vast te leggen, zoals het bezoek van Lindbergh, die met zijn *Spirit of Saint Louis*, de eendekker waarmee hij de Atlantische Oceaan had overgevlogen, van Le Bourget naar Evere kwam. In *Le Patriote illustré* verschijnt zij terwijl ze een groepsfoto neemt van de koning, Charles Lindbergh, Mr Dunn van de Amerikaanse ambassade en de piloten Medaets en Verhaegen.

Als jongeman fotografeert de toekomstige Leopold III, zelf ook een gepassioneerd alpinist, zijn vader en mede-bergbeklimmers, evenals de majestueuze sites die ze veroveren, van de Freÿrrotsen tot de Grépon, de bekendste top van Chamonix. Wanneer koning Boudewijn in 1958 aan het hof een bal geeft ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling, vraagt Leopold aan de persattaché van zijn zoon een goede fotograaf te contacteren om de gebeurtenis vast te leggen. Het wordt Henri Cartier-Bresson.

Na zich uit het publieke leven te hebben teruggetrokken, kan koning Leopold III zich des te meer op de fotografie en ook op de filmkunst toeleggen. Hij maakt verschillende reportages ter illustratie bij zijn ontdekkingsreizen, vooral in Congo en Amazonië.

Hij heeft in het kasteel van Argenteuil een projectiezaal ingericht, waar hij zonder omhaal van protocol de onderzoekers kan ontvangen die zich zoals hij voor Afrika of Zuid-Amerika interesseren.

Y3336

Album met de opdracht "A Sa Majesté la Reine. L'ambulance de l'Océan". Het bevat een foto van koningin Elisabeth gekleed als verpleegster, in de Panne, tijdens de oorlog van 1914-1918. Foto van de fotografische dienst van het leger (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

Expeditie Orinoco ELATA (initialen van Expédition de S.M. Léopold III au territoire d'Amazonie). Vertrek Caracas (La Carlota), vlucht DC3 Caracas-Pte Ayacucho-La Esmeralda-Guaica indianen, 11 mei-12 mei-13 mei-15 mei en 16 mei 1952. Oversteek van de Orinoco te Platano!, 15 mei 1952 (Foto koning Leopold III. Verz. Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud).

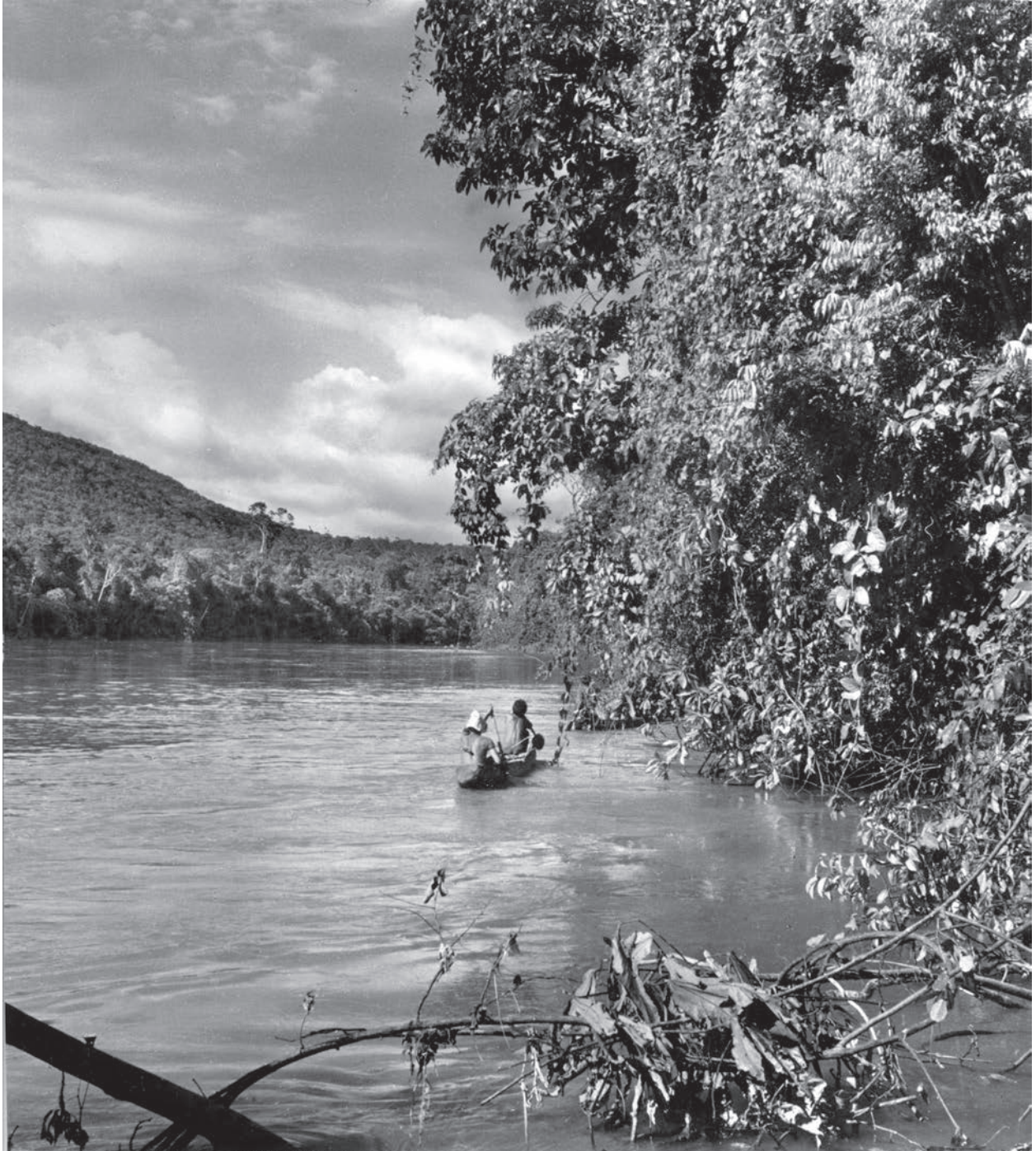
Zijne Majesteit Koning Leopold III had een ongeremde belangstelling voor de natuur. Vooral de fauna en flora van tropische oerwouden fascineerden de Vorst. De Koning hield van de ongerepte natuur. Hij hield ook van de volkeren die er middenin leven. Hij was een uitmuntend en onvermoeibaar fotograaf. De Vorst heeft tijdens zijn expedities tienduizenden foto's en dia's gemaakt, die dankzij zijn minutieuze aantekeningen een uniek archief vormen van de onschatbare wetenschappelijke waarde.

Expeditie Orinoco ELATA De Orinoco nabij Bifurcat-Cassiquiare, 16 mei 1952 (Foto koning Leopold III. Verz. Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud).

¹³ *Hulde aan de nagedachtenis van Zijne Majesteit Koning Leopold III bij de tiende verjaardag van zijn overlijden en ter gelegenheid van de twintigste verjaardag van het Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud, door J. VAN GOETHEM, Departementshoofd bij het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen, Beheerder-Secretaris van het Leopold III- Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud. In 1972 opgericht, heeft de stichting tot doel de studie en het behoud van de natuur op nationaal en internationaal vlak te bevorderen. De vereniging (Vautierstraat, 29, B-1000 Brussel) patroneert expedities, studiereizen en publikaties die op dit doel betrekking hebben.*

Expeditie Orinoco ELATA. Guaica prauw te Platanol (Orinoco), 14 mei 1952 (Foto koning Leopold III. Verz. Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud).

Expeditie Orinoco ELATA. Majekodo (Orinoco) Guaica indianen in hun hut, 15 mei 1952 (Foto koning Leopold III. Verz. Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud).

Van mei 1975 tot september 1976 houdt de vzw Ars photographica, verbonden aan de foto-afdeling van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, een fotografiemuseum open op de eerste verdieping van het Schippershuis aan de Grote Markt 6. Er wordt een tentoonstelling georganiseerd met etnografische foto's van Leopold III.

Expeditie Orinoco ELATA. Koning Leopold III met een Guaica indiaan, Venezuela mei 1952 (Verz. Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud).

Expeditie Orinoco ELATA. De Orinoco dichtbij de monding van de Cunucunuma, 16 mei 1952 (Foto koning Leopold III. Verz. Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud).

Prins Boudewijn experimenteerde al als kind met een klein pockettoestel, meer bepaald tijdens zijn vakanties bij zijn Zweedse grootouders. Hij blijft er altijd duidelijk plezier in hebben –goed te zien wanneer hij als fotograaf wordt gefotografeerd- om private en officiële bezoeken als een herinnering te documenteren. In 1955 wordt hij door Goldstein, fotograaf bij Congopresse, getrokken terwijl hij de lens van zijn Leica schoonveegt: hij brengt een bezoek aan de hydroelektrische installaties van de Delcommunedam te Nzilo, op de Lualaba (bovenloop van de Congostroom) en is met zijn gidsen in gesprek. In 1964 bezoekt Boudewijn tijdens een officiële reis naar Japan de fotofabriek Nippon Kogaku, en krijgt er een 24x36-toestel ten geschenke waarvan hij goed gebruik heeft gemaakt. In België zelf bezoekt hij in 1954 met veel interesse de Lieven Gevaert-fabriek, een van de grote namen op wereldvlak in de fotografische chemie. In 1984 gaat hij terug naar Mortsel om er de gemoderniseerde installaties te bekijken, die sinds 1964 in de Agfa Gevaert-groep zijn opgenomen.

Bezoek op 8 april 1954 van koning Boudewijn aan de Gevaert Photo-Producten fabriek in Mortsel met de Heer Van Hoestenbergh, produktiedirecteur, als gids (Verz. Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis. Foto afgedrukt met de welwillende instemming van Agfa-Gevaert).

Onze huidige koning, Albert II, bracht van zijn buitenlandse economische zendingen als Prins van Luik talrijke clichés mee naar huis. In 1996 verleende koningin Paola haar Hoge Bescherming aan de tentoonstelling *Pioniers in Beeld*, georganiseerd in het Museum voor Fotografie te Antwerpen, bij gelegenheid van de publicatie van een naslagwerk over de fotografen in België in de 19de eeuw¹³. En wanneer zij beslist hedendaagse kunst in het koninklijk paleis van Brussel binnen te brengen – een plafond vol mestkeverschildjes van Jan Fabre en monochrome schilderijen van Marthe Wéry-, dan vergeet zij de fotografie niet: ze plaatst een bestelling bij Dirk Braeckman voor een installatie – onthuld op 25 oktober 2002- waarin levensgrote portretten, ten voeten uit, van de koning en de koningin zijn geïntegreerd. Deze officiële erkenning van moderne kunstenaars¹⁴ bewijst eens te meer hoe onze vorsten zich voor de fotografie interesseren, een interesse waaraan zij in 166 jaar nooit hebben verzaakt.

Zicht op een deel van de zaal in het Koninklijk Paleis te Brussel met de installatie van Dirk Braeckman (Eeklo, 1958) met de portretten van het Vorstenpaar.

Dit project kwam tot stand in 2002, naar aanleiding van een opdracht van Koningin Paola aan de Belgische kunstenaar.

In deze zaal op de gelijkvloerse verdieping hangen de portretten van Koning Albert II en Koningin Paola centraal, links en rechts geflankeerd door telkens 2 interieurbeelden.

Alle werken zijn unieke zilvergelatine-prints, gemonteerd op aluminiumplaat. De portretten meten 191 x 124 cm, de vier andere werken 120 x 80 cm (h x b). (foto: © Lieven Herreman, Gent – origineel in kleuren)

¹⁴ Steven F. JOSEPH, Tristan SCHWILDEN & Marie-Christine CLAES, *Directory of photographers in Belgium, 1839-1905*, Rotterdam - Antwerpen, 1997.

¹⁵ *Pour comprendre la portée de ce geste, il faut savoir qu'il n'y avait plus eu d'œuvre d'art neuve au Palais depuis... Rodin il y a un siècle* (Guy DUPLAT, *La Libre Belgique*, tekst online geplaatst op www.lalibre.be op 28 juli 2003).

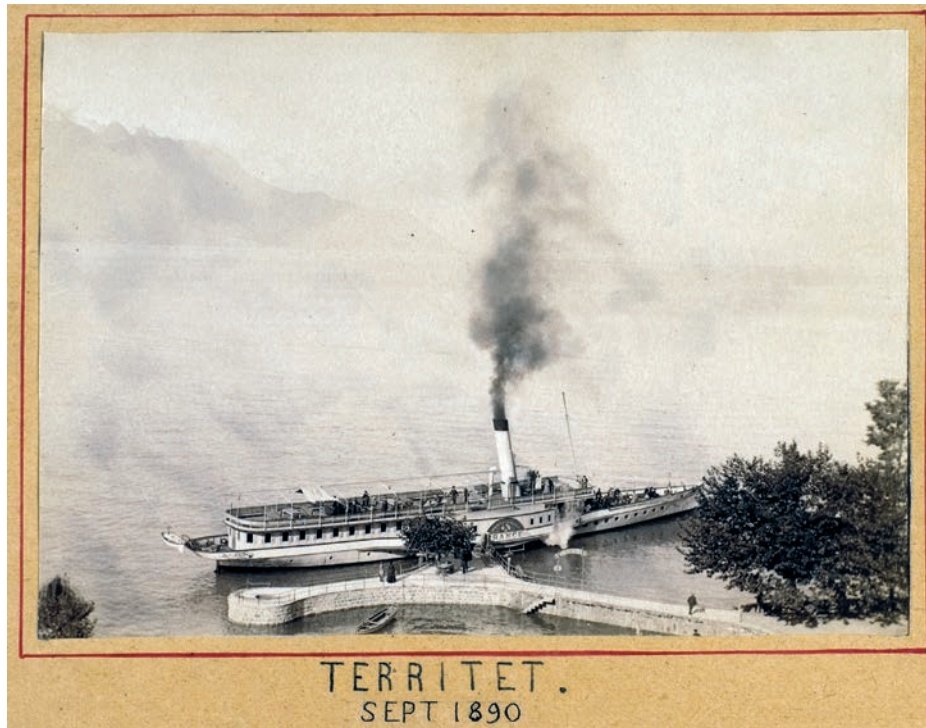
E15577

Oudgedienden van koning Leopold I, die elk jaar op de verjaardag van zijn overlijden samenkomen in de crypte van Laken, lezen aan koning Albert I een brief voor (Foto Jacques Hersleven, 1925)

Leopold I, door Louis Ghémar, zoutdruk, 1856 (Verz. Wilfried Vandevelde, Bonheiden).

Y3338

"Territet, sept. 1890". Stoomschip aan de Zwitserse oever van het Lémanmeer. Foto getrokken door prins Albert, toekomstige Albert I (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

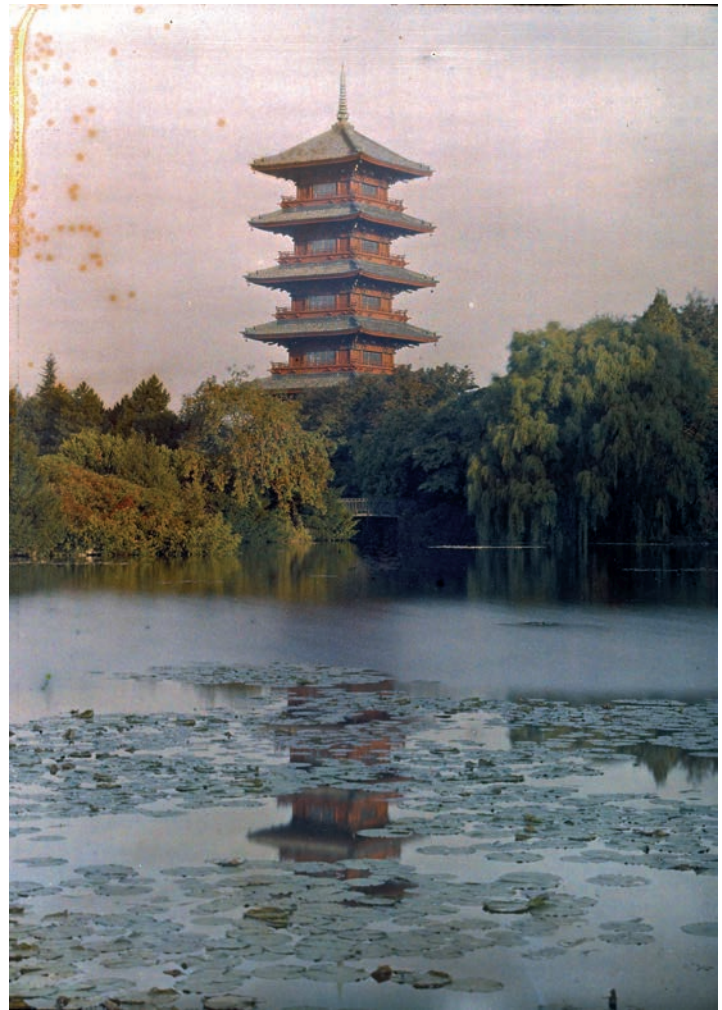
Y3353

Valse boekband met 44 foto's (zichten van de Alpen, Venetië, Griekenland en Italië) getrokken door prins Albert op vakantie, tussen 1890 en 1894, en opgeplakt op kartons met vergulde snede (11,5 x 14,5 cm) (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

De Japanse toren, park van Laken, Autochrom van E. De Jong, niet gedateerd (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

De autochrom is de eerste techniek die werd ontwikkeld, in 1903 door de gebroeders Lumière, voor het verkrijgen van een kleurentransparant. De fotograaf E. De Jong, die voor koningin Elisabeth werkte, beschikte op het Paleis van Laken over een donkere kamer.

Y3347

Y3345

Koningin Elisabeth in de tuinen van Laken. Autochrom van E. De Jong, niet gedateerd (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

Y3333

Foto's getrokken door prinses Elisabeth, toekomstige koningin der Belgen, in een album gekleefd. Vier opeenvolgende foto's van haar oudste zoon Leopold, later Leopold III (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

Foto's genomen door prinses Elisabeth, later koningin der Belgen, in een album gekleefd. Vier opeenvolgende foto's van haar echtgenoot prins Albert, toekomstige Albert I, en haar twee kinderen, prins Leopold en toekomstige Leopold III, en prins Karel, toekomstige regent, in het wit (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

Elata 1952 Venezuela. Indiaanse prauw op de Rio Aurana (Foto koning Leopold III. Verz. Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud).

Elata 1952 Venezuela. Orchidee van de Umaj-aje
(Foto koning Leopold III. Leopold III - Fonds voor Natuuronderzoek en Natuurbehoud).

Lijkrede over Z.M. Leopold I, in de rouwkapel. Plaat uit het album Ghémar: Begrafenis van Z.M. Leopold I, koning der Belgen, en troonsbestijging van Leopold II, Brussel, Gebroeders Ghémar [1866]. Albumine, 16,8 x 25 cm. (Verz. Wilfried Vandavelde, Bonheiden).

Keerzijde van een visitekaart, ca 1868

DE FOTOGRAFIE GEEFT AAN HET AMBT VAN KONING EEN GEZICHT

Met de snelle ontwikkelingen van de fototechniek en haar reproductiemiddelen, kan het beeld van koningen, koninginnen en de leden van hun familie bij een steeds ruimer publiek verspreid raken. Het is dankzij de fotografie dat het ambt van koning een gezicht heeft gekregen; deze voor vele burgers erg abstracte notie wordt nu belichaamd door de trekken, uitdrukkingen en houdingen van personen met wie het gewone volk zich kan identificeren. Deze evolutie verloopt nog traag tijdens de regering van Leopold I en de eerste regeringsjaren van Leopold II, maar versnelt op het einde van de 19de eeuw. Van dan af zal het aantal foto's die van de koningen gemaakt en op verschillende manieren verspreid worden, alsmar toenemen, tot het hoogtepunt dat we nu kennen.

De fotografen op het Paleis

Van de eerste regeerperiode zijn, zoals gezegd, weinig fotografische beelden bewaard. Van koningin Marie-Louise, die in 1850 overleed, hebben we er geen enkel. Haar trekken waren enkel gekend door gravures, en de relatief hoge kostprijs van afbeeldingen die volgens dit procédé werden bekomen, maakte dat ze zeker niet door iedereen konden worden aangekocht. En vermits de koningin door haar zwakke gezondheid weinig buiten kwam, mag men veronderstellen dat het merendeel van de Belgen niet wist hoe zij eruit zag.

Ten tijde van Leopold II komt er verandering; door het succes van de portretjes op visitekaarten en het steeds groeiende aantal beroeps- en amateurfotografen, zal het beeld van de koningen werkelijk verspreid raken, toch zeker bij de gegoede lagen van de bevolking. De grote fotografen van het moment begrepen al vlug dat ze er commercieel profijt konden uit halen. Sommigen hadden de gelegenheid voor de koning of de koningin te werken en kregen de toelating op hun fotoafdrukken "hoffotograaf van Zijne Majesteit de Koning der Belgen" te vermelden. Een van de vroegste dergelijke vermeldingen dateert van 1851¹. Na 1865 drukt Louis Ghémar op visitekaarten met portretten: "gebroeders Ghémar fotografen van de Koning". Nochtans is hij niet de enige die er in die periode prat kan op gaan deze gunst te bekomen, aangezien ook François Deron, een andere fotograaf van Brussel, verschillende portretten van leden van de koninklijke familie vervaardigt². Louis Ghémar had een goede reputatie opgebouwd met zijn album over de begrafenis van Leopold I en de troonsbestijging van Leopold II, in 1865. In de hoop dit te commercialiseren, legt hij op 4 juli 1866 een exemplaar voor aan de intendant van de civiele lijst. Ook aan de jonge koning schenkt hij een exemplaar, waarbij hij preciseerd: *vanuit het verlangen aan het nageslacht een zo waarheidsgetrouw mogelijk*

¹ Reclametekst op de keerzijde van een daguerreotype van Alphonse Plumier, afgedrukt in Steven F. JOSEPH en Tristan SCHWILDEN, *À l'aube de la photographie en Belgique. Guillaume Claine (1811-1869) et son cercle*, Brussel, 1991, p. 57.

² Gustave ABEELS, *Les pionniers de la photographie à Bruxelles*, Bibliothèque européenne, Zaltbommel, 1977, pp. 68-71.

beeld door te geven van deze grote historische gebeurtenissen, heb ik het album aangevat en uitgewerkt dat ik hier nederig aan Zijne Majesteit kom aanbieden*. Na informatie te hebben ingewonnen over hoe de regering zou reageren en na een gunstig advies van de koning, bedankt de Kabinetschef Ghémar en bestelt hij bij hem 30 exemplaren. De civiele lijst reserveert er 50³. Het album werd verkocht aan 25 frank. Het huis Ghémar had in Brussel nog een andere concurrent bij het koninklijk cliënteel, met name het atelier dat door Jules Géruzet was opgericht en daarna “gebroeders Géruzet” werd. Reeds in de jaren 1860 zet het op zijn clichés de vermelding “gouden medaille van de Koning der Belgen” en vooral “fotografen van Hare Majesteit de Koningin der Belgen”⁴.

In de archieven van het koninklijk paleis wordt een klein dossier bewaard met de correspondentie tussen het Kabinet van de koning en het huis Géruzet⁵. In 1881 vraagt Alfred Géruzet bij de koning nieuwe poseersessies aan omdat er, zegt hij, zowel in België als in het buitenland een grote vraag is naar portretten van de koning en het portret waarover hij beschikt, verouderd begint te zijn. De koning weigert hierop in te gaan, tenminste voor het ogenblik. Enkele jaren later legt de fotograaf aan Leopold II een portret van de koningin voor dat hij op een tentoonstelling in Antwerpen (1885) wenst te tonen; hij krijgt de toelating. Tien jaar later (1896) kan Alfred Géruzet eindelijk een nieuw cliché van de vorst maken, waarmee hij tegemoet kan komen aan al de bestellingen die bij hem worden geplaatst. *Wij kunnen*, zegt hij, *hetzelfde portret realiseren in al de mogelijke afmetingen die Zijne Majesteit zou wensen en voor hem een groter formaat voorzien dan wat we hier bij wijze van voorbeeld voorstellen**. Merkwaardig is wel dat er in het antwoord vanwege het Kabinet aan Géruzet op gewezen wordt dat het portret in kwestie door de Franse fotograaf Numa-Blanc in Aix-les-Bains werd gemaakt. Deze brief dateert van 28 september 1896. Welnu, in een ander dossier van iets latere datum, vindt men een briefwisseling tussen het Kabinet van de koning en dezelfde Numa-Blanc, die er zich over beklagt dat het cliché dat hij maakte, door andere fotografen werd gebruikt en als model diende voor een postzegel met de beeltenis van de koning zonder dat zijn toestemming was gevraagd (brief van 2 juli 1906). Na opzoeken bij de directie van de Post blijkt dat de postzegel in kwestie getekend is naar een portret dat bij Géruzet werd gekocht, die blijkbaar het reproductierecht had verkregen (document van 14 september 1907). Numa-Blanc, die zich als fotograaf te Cannes vestigde, had verscheidene clichés van Leopold II gemaakt; ze werden door de koning ten zeerste gewaardeerd en tot twee maal toe besteld⁶. Deze feiten geven natuurlijk aan welk een commerciële belang de fotografen erbij hadden om de portretten van de koning te verspreiden en indirect ook hoe er bij hun cliënteel een echte rage ontstond voor dit soort afbeeldingen.

Herhaaldelijk ziet men ook andere fotografen om de gunst vragen de titel van hofphotograaf te mogen voeren. Met dit verzoek schrijft bijvoorbeeld in 1876 de van origine Zwitserse fotograaf Julien Ganz, die in 1874 in Brussel was aangekomen, naar de koning⁷. Leopold

Keerzijde van een visitekaart, ca 1892 (Privéverz.)

³ Briefwisseling tussen het Kabinet van de koning en fotograaf Ghémar, 1866. Archieven van het koninklijk Paleis Brussel, G.5, nr. 28, brieven van 4 juli en 19 november 1866.

⁴ Steven F. JOSEPH, Tristan SCHWILDEN & Marie-Christine CLAES, *Directory of photographers in Belgium 1839-1905*, Antwerpen, 1997, volume I, pp. 182-183.

⁵ Archieven van het koninklijk Paleis, J.5, nr.31.

⁶ *Ibidem*, n° 35.

⁷ Ganz Julien, in *Directory, op. cit.*, I, p. 178.

Briefhoofd van fotograaf Numa Blanc (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

II had de clichés bewonderd die door Ganz in 1875, bij de opening van de fototentoonstelling van de Artistieke Kring te Brussel, waren gemaakt en die trouwens ook bij het publiek grote bijval kenden. De fotograaf vraagt er andere te mogen maken aan de hand van een nieuwe poseersessie. *“Inderdaad, bevestigt hij, is de vraag naar een nieuwe foto, naar de natuur, van Zijne Majesteit en van Hare Majesteit de koningin de laatste tijd zozeer toegenomen dat ik niet langer aarzel bij Zijne Majesteit bij wijze van grote gunst om een zitting te vragen. Met het oog op de toekenning ervan, ben ik zo vrij, Sire, een aantal foto’s die recent in mijn atelier zijn gemaakt, onder uw welwillende aandacht te brengen. Zonder onbescheiden te willen zijn, durf ik eveneens hopen, Sire, dat mijn bescheiden werk Zijne Majesteit ertoe zou kunnen overhalen mijn inspanningen te belonen met het verlenen van de titel van fotograaf van Zijne Majesteit de Koning”*⁸. Eenzelfde soort verzoek wordt in 1896 door de Diestse tekenaar en fotograaf Aimé Marteleur⁹ ingediend; hij stelde een type van uitvergroete portretten op punt, waarvan hij de goede eigenschappen aanprijst: *Deze producten zijn niet onderhevig aan veranderingen; ze kwamen tot stand via een nieuw en nauwgezet procédé dat tot op heden niet kon geëvenaard worden. Ze zijn gemaakt met behulp van tekenkrijt dat qua samenstelling gelijk is op de krijtjes van Faber en Conté maar dat de vergrotingen veel fijner en expressiever doet uitkomen**¹⁰. In wat volgt vraagt hij aan welke voorwaarden moet worden voldaan om de titel van hofleverancier van Zijne Majesteit te mogen dragen; hij maakt zich namelijk zorgen hoe zijn cliënteel te kunnen uitbreiden temidden van de concurrentie, die het er niet makkelijker op maakt een reputatie op te bouwen¹¹.

⁸ Archieven van het koninklijk Paleis, J. 2, n°47, lettre du 25 novembre 1876

⁹ Marteleur Aimé, dans *Directory*, op. cit., I, p. 273.

¹⁰ Archieven van het koninklijk Paleis, J.5, nr.27, brief van 6 oktober 1895.

¹¹ *Ibidem*, brief van 11 januari 1896.

¹² *Ibidem*, Secretariaat van de bestellingen van de koning. Leveranciers. Lijst van de erkende leveranciers, nr. 364.

¹³ Boute Eugène, in *Directory*, op. cit., I, p. 64 : fotograaf die van Gent naar Brussel komt en er, voor 1910, de negatieven van Ghémar en Gêruzet verwerft. In 1921 zou hij, volgens de lijst die in het koninklijk archief wordt bewaard, op zijn beurt zijn zaak hebben overgelaten aan Lonthie.

¹⁴ Het fotofonds Robert Marchand is in depot en bewaring in het museum van de dynastie.

¹⁵ De titel bestaat nog wel voor leveranciers uit andere sectoren. Deze zijn verenigd in een vzw. Zie voor dit onderwerp: A. M. NOTERMAN, *La République du Roi. Une photographie de la monarchie belge d'aujourd'hui*, Brussel, 1999, pp. 156-159.

De toekenning van deze titel was inderdaad onderworpen aan een onderzoeksprocedure, waarvan sporen te vinden zijn in de Paleisarchieven. Er worden twee registers bewaard waarin de firma’s opgetekend staan die het label van Hofleverancier hadden bekomen. Ze beslaan de regeerperiode van Leopold II en Albert I¹². We lichten er de naam van Gêruzet uit, die doorgehaald werd, waarschijnlijk op het ogenblik dat hij zijn zaak aan Boute overliet. Aan deze laatste werd de titel toegekend nadat een onderzoek was ingesteld naar zijn houding tegenover de bezetter in oorlogstijd. *De verzamelde getuigenissen, zelfs bij de politie, laten niet toe te besluiten dat Boute handel heeft gedreven met de vijand**. In het begin van de jaren 1920 geeft Boute op zijn beurt zijn zaak over aan R.Lonthe, die eveneens door het Paleis zal worden erkend¹³. Een fotograaf die als een van de laatsten, zometert als laatste van deze zo gegeerde titel heeft kunnen genieten, is Robert Marchand, werkzaam te Brussel vanaf de jaren 1930. Hij werd beroemd met zijn portretten in gezochte houdingen en onder een gesofistikeerde belichting, die aan de gelaatstreken een veel zachtere en een ietwat romantische aanblik geeft. Na een eerste vestiging in de Regentschapstraat, verhuizen zijn werkplaats en winkel naar de Koninginnegalerij; daar heeft zijn etalage lange tijd de Brusselaars bekoord¹⁴. Later zijn, onder het koningschap van Boudewijn, de titel en functie van Hoffotograaf blijkbaar verdwenen¹⁵.

Vanaf het einde van de 19de eeuw hebben ook andere fotografen die niet door het Hof waren aangesteld, ertoe bijgedragen dat de

portretten van de koningen verspreid en gecommmercialiseerd raakten, zelfs in het buitenland. In 1891 vraagt de Franse firma Graffe en Jouglé, met filiaal in Brussel, de toelating een cliché van de koning te koop te mogen aanbieden dat zij op zondag 2 augustus op het strand van Oostende had gemaakt. Verschillende klanten hadden interesse getoond¹⁶. In 1895 is het een fotograaf van Berlijn die de wens uit dat Leopold II hem een portret van zijn keuze zou laten toekomen, met de bedoeling het te reproduceren en het op te nemen in een galerij van Europese vorsten¹⁷. Het jaar daarop geeft een andere Duitse fotograaf, die ook hoffotograaf is, een portret van de koningin ten geschenke dat in 1891 te Brussel tentoongesteld was en waarvoor hem door de Belgische Vereniging voor Fotografie een medaille was toegekend¹⁸. Ook de talrijke amateurfotografen aan het einde van de 19de eeuw interesseren zich voor de afbeeldingen van de koning. Degenen die het geluk hadden de koning te ontmoeten, haasten zich hem een afdruk aan te bieden van de clichés die ze met de bereidwillige instemming van hun koninklijk model konden nemen. Zo bijvoorbeeld was de Britse toerist Robert Godfrey bezig een standbeeld aan de Brusselse Louisalaan te fotograferen toen de vorst daar juist langs kwam. Toen deze stopte om de foto-opname niet te hinderen, vroeg de fotograaf hem voor hem te poseren; een verzoek dat de koning met plezier inwilligde¹⁹. We vermelden nog Lucien Thomas, een amateur uit Luik die de koning het cliché aanbiedt dat deze hem toestond te maken. Hij verontschuldigt zich voor het matige resultaat van de afbeelding, *want, zegt hij, het was al laat en de figuur was niet belicht**²⁰.

Officiële portretten voor scholen en administraties

Tegenwoordig worden de portretten van het vorstenpaar steeds op een goed zichtbare plaats in openbare ruimtes, administraties en scholen aangebracht. Bij het Arrest van 25 mei 1932 verplicht de minister van openbaar onderwijs de burgemeesters van België alle schoollokalen en publieke ruimten van hun administratie te voorzien van portretten van de koning en de koningin. In 1935 vertrouwt dezelfde minister aan de officiële uitgever Bertels de zorg toe om de beeltenis van de nieuwe vorsten te vervaardigen en, op verschillende grootte, te verspreiden. In de brief die Bertels in dit verband tot de gemeentelijke overheden richt, voert hij een sentimentele en vaderlandslievende toon: *Vandaag, zegt hij, nu een oprecht en diep geliefde koningin zopas door een catastrofe aan België werd ontrukkt, wil de kinderen van uw scholen de beeltenis onder ogen brengen van diegene die niet meer is en die door heel het land wordt betreurd**. Hij stuurt hun een exemplaar van de foto's in kwestie, begeleid van het tarief dat in voege is. Hij herinnert hen aan de verplichting zich te richten naar de wettelijke bepalingen, om de klassen van hun lager en kleuteronderwijs die onderworpen zijn aan de schoolwet, te voorzien van ingelijste portretten van de vorsten²¹. met een afbeelding van "onze zeer geliefde vorsten". Deze verplichting bestond reeds veel

¹⁶ Archieven van het koninklijk Paleis, J. 5, nr. 2, brief van 5 augustus 1891.

¹⁷ *Ibidem*, J.5, nr. 26, brief van Oscar Roloff, hoffotograaf van de groothertog van Mecklenburg en van de prins van Schwarzburg, Berlijn, 19 juli 1895.

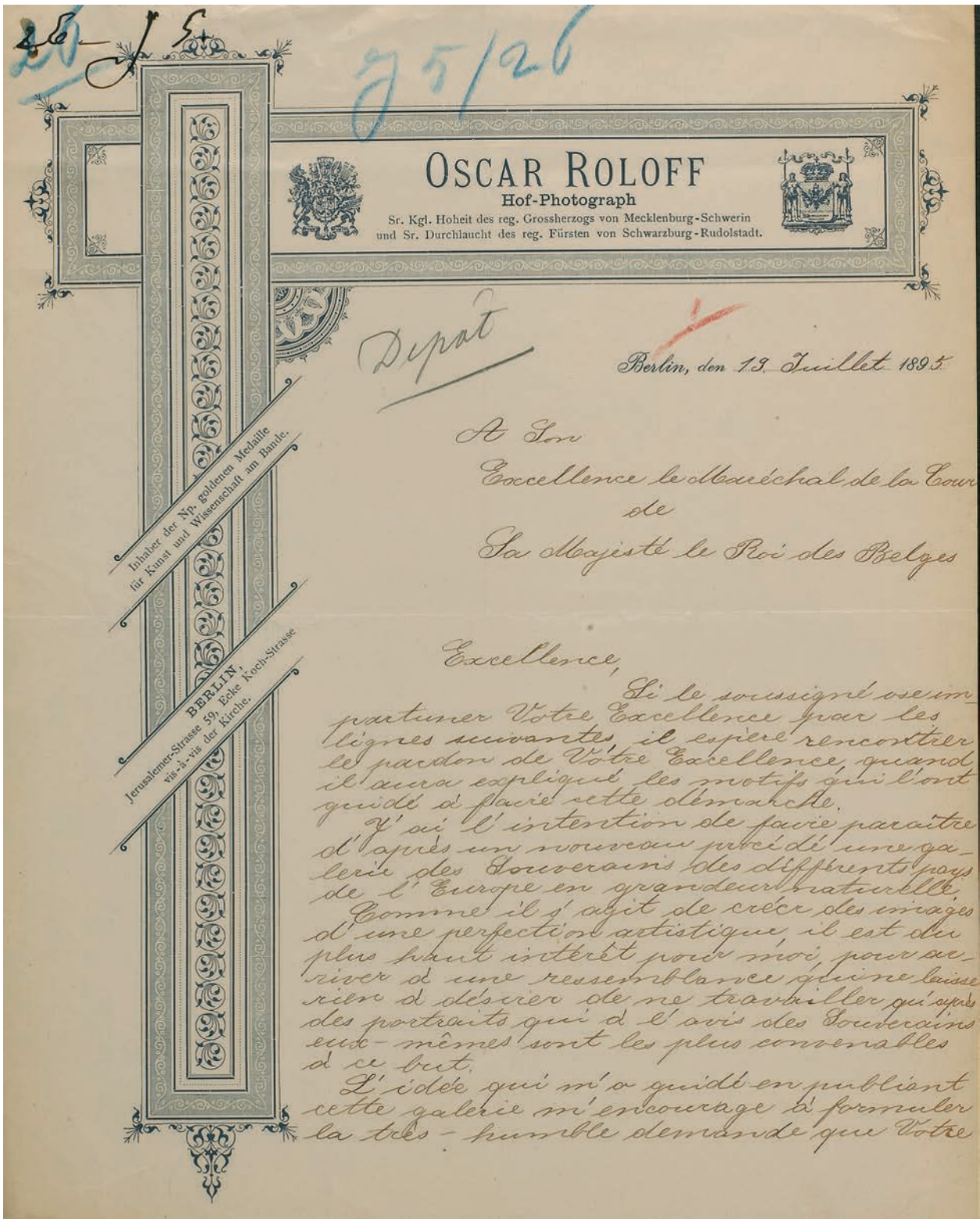
¹⁸ *Ibidem*, J. 5, n° 29, brief van Karl Schippers, hoffotograaf te Wiesbaden, van 5 april 1896.

¹⁹ *Ibidem*, J.5, nr. 22, brief van 26 september 1894.

²⁰ *Ibidem*, J. 5, n°21, brief zonder datum. Het kabinet van de koning zendt hem een brief met dankbetuiging op 12 septembre 1894.

²¹ Omzendbrief van de officiële Uitgeverij H.Bertels aan de burgemeesters en schepenen van 4 mei 1872.

²² Buiten de banken van de leerlingen, de lessenaar van de onderwijzer en de optree, zijn de onontbeerlijke voorwerpen in elke lagere school: een buste of ingekaderd portret van de koning, een Christus... (*Pasinomie*, 27 november 1874, p. 298).

Brief van fotograaf Oscar Roloff (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

Y3313

eerder. Zo voorzag een koninklijk besluit van 25 november 1874 dat een buste of een ingelijst portret van de koning deel moest uitmaken van de aankleding van de klaslokalen²². Deze wettelijke bepaling werd blijkbaar niet overal en altijd strikt toegepast. Getuige hiervan een reeks brieven die rechtstreeks aan de koning werden gericht, met de bedoeling portretten bestemd voor de scholen te bekomen. Op 9 september 1871 beklagt de onderwijzer van Villers-la-Ville er zich over dat zijn school, vanwege de magere gemeenteinkomsten, niet kon versierd worden met een afbeelding van de geliefde vorsten. Hij vraagt dan ook of de koning ermee kan instemmen zijn portret en dat van de koningin te schenken, onmisbaar, preciseert hij, in een huis voor opvoeding. Nadat hij, in antwoord op zijn vraag, de twee portretten had ontvangen, sierlijk ingelijst in een mooie vergulde lijst, heeft hij eraan gehouden ze in de mooiste plaats van het schoolgebouw op te hangen²³. Op het einde van de eeuw komen er nog andere dergelijke aanvragen binnen op het Paleis. In 1898 is het de pastoor van Hanzinne die portretten van de koning en de koningin wenst te krijgen voor de vrije school die hij juist gebouwd heeft. Het jaar daarop doet de onderwijzer van Saint-Martin Balâtre op zijn beurt een gelijkaardige aanvraag. *Al mijn leerlingen, Sire, zingen uw lof, allen kennen en vereren ze uw Doorluchtige Familie, maar ze kennen haar slechts via enkele gravures afkomstig uit geïllustreerde Belgische kranten. Ik zou willen, zegt hij, dat ik deze afbeeldingen zou kunnen vervangen door mooie foto's die Uwe Majesteit zich zou verwaardigen naar mij op te sturen om mijn nederige school ermee op een ereplaats te versieren**²⁴. Zulke verzoeken waren wellicht zeer uitzonderlijk en het valt moeilijk te zeggen of, voor er op dit gebied wetten werden gemaakt, veel scholen eraan dachten de koninklijke beeltenissen in de klassen op te hangen en ze voor pedagogische doeleinden aan te wenden. Die idee bestond in ieder geval. Evenals die van een koninklijke prins op de kaft van schoolschriften te laten figureren. Deze gewoonte was ingevoerd door een Luikse fabrikant die het portret van prins Albert op de betreffende schriften had laten drukken. En aangezien het schrift sterk in de mode was geweest bij zijn klanten, wil hij de operatie overdoen en vraagt ervoor de toestemming, die hem zonder enig probleem wordt verleend²⁵. Werden dergelijke ondernemingen ingegeven door een verlangen om de vaderlandslievendheid bij de jeugd aan te wakkeren, of ging het eenvoudigweg om een reclamestunt? Dit is moeilijk te zeggen. Het gegeven diende alleszins gesignaleerd, want het is de voorbode van een gebruik dat enorm populair zal zijn tijdens de daarop volgende regeerperiode.

²³ Archieven van het koninklijk Paleis, J.2, nr.20, brieven van 9 september 1871 en 11 januari 1872.

²⁴ *Ibidem*, J.5, nr 37, brief van 10 oktober 1898 en nr 44, brief van 22 december 1899.

²⁵ *Ibidem*, brief van het Huis L. Duvivier-Defize van Luik op 20 juli 1899.

EDITION DES PORTRAITS OFFICIELS DE LL. MM. LE ROI ET LA REINE

Approuvés par le Ministère de l'Instruction Publique

Éditeurs officiels :

H. BERTELS - Bruxelles et LES ÉDITIONS D'ART L. A. B. - Bruxelles

CENTRALISATION de toute la correspondance et comptabilité chez H. BERTELS.
8a, Rue des Déportés Anderlechtois - Bruxelles - Téléphone 21.02.41 - C. C. P. 1445.36

S. M. le Roi Léopold III.

S. M. la Reine Astrid.

Fac-similés des reproductions des portraits selon photos R. MARCHAND.

FORMATS ET PRIX

APPELLATION DES FORMATS	DIMENSIONS EN CENTIMÈTRES		EN FEUILLE — PRIX PAR PAIRE ET PAR QUANTITÉS					ENCADREMENTS	
	FOND	GRAVURE	de 1 à 11 paires	de 12 à 24 paires	de 25 à 49 paires	de 50 à 99 paires	de 100 à 199 paires	JOUR DU CADRE ET MOULURE	PRIX par pièce sans gravure
IMPÉRIAL	57 x 73	38 x 54	40 Fr.	38 Fr.	36 Fr.	32 Fr.	28 Fr.	48 x 68 x 4.5 cm.	35 Fr.
ROYAL	50 x 65	35 x 47	35 Fr.	33.25 Fr.	31.50 Fr.	28 Fr.	24.50 Fr.	42 x 62 x 4.5 cm.	30 Fr.
FOLIO	35 x 48	27 x 37	25 Fr.	23.75 Fr.	22.50 Fr.	20 Fr.	17.50 Fr.	35 x 47 x 3 cm.	20 Fr.

PROCÉDÉ : Héliogravure double ton.

ENCADREMENT : Nos cadres sont en chêne naturel, ciré, gravure adhérente au verre pour empêcher le gondolement et la pénétration de la poussière.

Tout échantillonnage sera facturé.

Conditions générales : Port, Emballage, et taxe éventuelle, à charge du client.

LES ÉDITEURS.

Reclame toegestuurd aan de gemeentelijke administraties en de scholen (Privéverz.).

Naar een inflatie van de koninklijke afbeeldingen

De politieke functie van de Belgische monarchie is in de grondwet strikt beperkt en legt dus maar weinig gewicht in de schaal. Haar symbolische functie is daarentegen verre van verwaarloosbaar. Sommigen zien in de monarchie nog een van de pijlers van de nationale eenheid, zelfs nu deze meer en meer op de helling lijkt te staan. Gebeurtenissen als de begrafenis van Boudewijn of de prinselijke huwelijken van Philippe en Laurent waren de onverwachte signalen van het belang dat deze symbolische functie nog heeft.

In de loop van de regeerperioden is de band met de natie die door de koning wordt belichaamd, geëvolueerd naar een steeds sterker verlangen van toenadering tot de burgers. De fotografie die het mogelijk maakte een gezicht te geven aan het ambt van monarch door zijn beeltenis te verspreiden en het bij het volk te brengen, is een goede getuige van deze ontwikkeling.

Wat een contrast, inderdaad, tussen de strenge en opgeschroefde portretten van de eerste twee monarchen en de talloze actuele foto's die de koning en de leden van zijn familie graag in de intimiteit van hun dagelijkse leven tonen. Het is bij het begin van het bestuur van Albert I en Elisabeth dat de evolutie definitief een wending heeft genomen. Maar reeds voor hij op de troon kwam had Albert zijn ongerustheid geuit in verband met het slechte beeld dat de burger algemeen van de monarchie had²⁶. De hautaine persoonlijkheid van Leopold II, zijn autoritaire politiek, zijn harde houding tegenover zijn familie, zijn buitenechtelijke avonturen waarmee overvloedig in karikaturen de spot werd gedreven, waren niet gunstig geweest voor een goede verstandhouding met zijn volk. De situatie moest dus recht getrokken worden. De aankomst in België van Elisabeth, de toekomstige koningin, betekent aan het Hof een weldoende frisse wind. Haar elegantie en schoonheid, haar spontaan karakter en, later, de nauwe betrokkenheid van haar kinderen bij publieke manifestaties, gaan weldra de monarchie weer optillen en van haar een zoveel bekoorlijker beeld ophangen dan tot dan toe het geval was²⁷. Het beeld van een verenigde en gelukkige familie dat ontegenzeggelijk bij het volk in de smaak valt. De fotografie in haar nieuwe, modernere vormen gaat het een brede verspreiding geven. De postkaart, waarvan de gouden eeuw samenvalt met de beginjaren van Albert en Elisabeths regeerperiode, de geïllustreerde weekbladen die overal tegen een lage prijs kunnen verkregen worden, maken de foto's van de koningen voor allen toegankelijk²⁸. En bovenop deze bij uitstek populaire dragers, zijn er nog de ontelbare commerciële producten, zoals dozen en inpakpapier, waarop om ter meest de beeltenissen van prins en koning worden gedrukt. Tot groot genoegen, ook de dag van vandaag, van de verzamelaars.

Porseleinen bord met gekartelde rand, met de beeltenis van koningin Elisabeth.
(Verz. Mevr. Bos-Lonneu, Kuntich).

²⁶ Francis BALACE, *Aux frais de la princesse. Image royale et pression populaire*, in *Mathilde: regards sur un mariage princier*, Luik, 2000, p. 73.

²⁷ Laurence VAN YPERSELE, *Le Roi Albert. Histoire d'un mythe*, Ottignies – Louvain-la-Neuve, 1995, pp. 267-269.

²⁸ *Ibidem*, pp. 188 en volgende.

Een greep uit de verzameling
"koninklijke dozen" van Yvette
Dardenne (Verz. Yvette Dardenne,
Grand-Hallet. Foto Monik
Lefebvre).

Prinses Louise, oudste dochter van Leopold II, en Philippe von Saxe Coburgh, op hun trouwdag op 4 februari 1875. Foto van een visitekaart van Géruzet (Verz. Wilfried Vandeveld, Bonheiden).

Prinses Stéphanie, dochter van Leopold II, en Rodolphe van Habsburg, kort voor hun huwelijk op 10 mei 1881. Foto van Géruzet (Verz. Wilfried Vandeveld, Bonheiden).

Maria-Hendrika poseert in een kleine "duc", met zweep in de hand. Foto Gebroeders Géruzet, albumine, niet gedateerd (rond 1868) (Verz. Wilfried Vandeveld, Bonheiden).

Portret van de toekomstige Leopold II door Nadar, niet gedateerd (rond 1863), met de droogstempel van de fotograaf, Boulevard des Capucins, 35, waar hij vanaf 1860 zijn studio heeft (Privéverz.)

PHOTOGRAPHIE INALTÉRABLE

SPÉCIALITÉ
D'AGRANDISSEMENTS

MÉDAILLE DE PROGRÈS
VIENNE
MÉDAILLE D'OR
ANVERS
MÉDAILLE D'OR
PARIS 1889

GÉRUZET FRÈRES

Rue de l'Écuyer, 35, BRUXELLES

le 4 Septembre 1896

g 5/91

Monsieur le Comte,

Nous avons l'honneur de vous soumettre
un nouveau portrait de S. M. le Roi; ce
portrait a été fait en vue de satisfaire aux
demandes qui nous parvenaient tant de Pays
que de l'Étranger.

Nous pouvons faire ce même portrait
dans toutes les dimensions que Sa Majesté
pourrait désirer et réserver pour Elle, un
format spécial, supérieur à celui que
nous vous présentons comme spécimen.

Veuillez agréer, Monsieur le Comte,
l'assurance de nos sentiments distingués

Géruzet Frères

Brief van de Gebroeders Géruzet, 4 september 1896 (Verz. Archieven van het koninklijk Paleis, Brussel).

Verscheiden objecten waar gebruik wordt gemaakt van de iconografie van de koningen. Nadat copieën vervaardigd zijn via een photomechanisch procédé, is de originele fotografie soms niet meer dan een vaag souvenir (Verz. Yvette Dardenne, Grand-Hallet, Foto's Monik Lefebvre).

Het onthaal van koning Boudewijn te Leopoldstad (Foto Pierre Dandoy, 1955 (Verz. Archives photographiques namuroises).

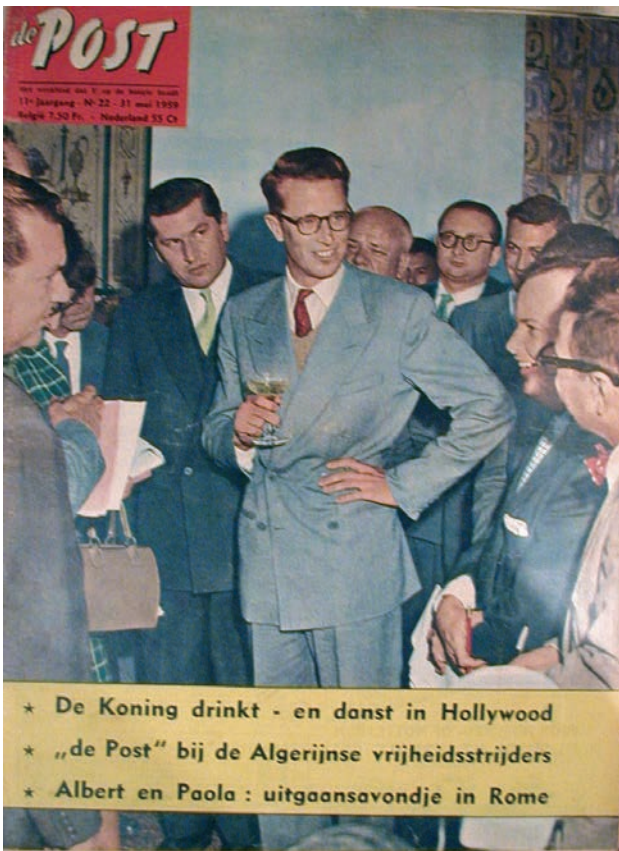
De opnames van de reis van koning Boudewijn in Congo, in 1955, zijn de eerste beelden van zijn regering die de man lachend uitbeelden. Het warme onthaal door de Congoese bevolking heeft volgens alle getuigen veel bijgedragen tot deze verandering in zijn gelaatsexpressie.

De Naamse fotograaf Pierre Dandoy (1922-2003), toendertijd attaché op het Ministerie van Nationale Defensie, was belast met de reportage over de koninklijke reis in Congo.

Stanleyville, laatste etappe van de koninklijke reis
(Foto Pierre Dandoy, 1955. Verz. Archives photographiques namuroises).

De Post, Weekblad, 31 mei 1959. (Privéverz.)

Koningin Fabiola kiest enkele speelplaten in een van de salons van het Paleis van Laken. Koning Boudewijn viert zijn 25 jaar regering dat jaar, in 1976 (La Libre Match 99, 6 augustus 2003. Foto Odette Derèze / Van Parys Media).

Professor Ignace Vandevivere geeft voor koningin Fabiola commentaar bij de werken van Juan de Flandes, in het museum van Louvain-la-Neuve, tijdens Europalia Spanje (Foto Jean-Pierre Bougnet, 1985).

Begrafenis van Boudewijn I, op 6 augustus 1993. De koning en koningin van Zweden en de keizer en keizerin van Japan (Foto Wilfried Vandeveld).

Begrafenis van Boudewijn I, op 6 augustus 1993. De magistraten (Foto Wilfried Vandeveld).

Begrafenis van Boudewijn I, op 6 augustus 1993. Rouwstoet van de familie (Foto Wilfried Vandevelde).

Tijdens een fotosessie toegestaan aan La Libre Match, hebben prins Lorenz en prinses Astrid er plezier in samen te poseren, gekleed in dezelfde tint (La Libre Match 158, 22 september 2004. Foto Catherine Lambermont).

Op een bank van het park van Laken, stellen prins Filip en prinses Mathilde vreugdevol prinses Elisabeth voor (La Libre Match 32, 24 april 2002. Foto Michel Gronemberger)

Prins Laurent en prinses Claire overmand door emoties, tijdens hun huwelijksceremonie, op 12 april 2003 (La Libre Match 84, 23 april 2003. Foto Photo Reporters).

Luisa Maria en Laetitia Maria, de twee jongste dochters van Astrid en Lorenz (La Libre Match 139, 12 mei 2004. Foto Catherine Lambermont).

Koning Albert II tijdens zijn bezoek aan de brouwerij Interbrew te Leuven (La Libre Match 97, 23 juli 2003. Foto Danny Gys / Photo News)

Koning Albert II neemt het woord op het podium van het Poelaertplein, onder de geamuseerde blik van de koningin, Toots Tielemans en Annie Cordy, tijdens de manifestaties georganiseerd naar aanleiding van de tiende verjaardag van zijn regering (La Libre Match 98, 30 juli 2003. Foto Benoit Doppagne / Belga).

De denkende koning, ontwerp voor een monument ter nagedachtenis van koning Leopold II, door Victor Demanet, 1928 (Verz. Museum van de Dynastie, Brussel).

B69734

Het Koninklijk kasteel van Ardenne, in 1968 door een brand vernield. *Zeegod en paard*, door beeldhouwer Thomas Vinçotte. (Foto Paul Becker, 1930).

B72421

De fototheek van het KIK, een prachtig instrument voor alle Belgen.

“Plaatjes kijken”, het is de eerste stap van het kind die leidt naar de ontdekking van de wijde wereld. Veel meer dan door abstracte lettertekens wordt ons oog immers geboeid door het beeld. Het lijkt de werkelijkheid in haar geheel te kunnen vatten. Sommige beelden worden als het ware gebrand op het netvlies en opgeslagen in het geheugen. Ze vormen het zogenaamde ‘visuele geheugen’ van de mens en bekleden de kamers van zijn herinnering.

Het fotoarchief van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium is in zekere zin het visuele geheugen van ons land. Bezoekers die de leeszaal betreden en de fardes met foto’s van hun gemeente inkijken, staan verbaasd bij de confrontatie met beelden van hun geboortedorp, van een kasteel, dat al lang is afgebroken, een schilderij uit de kerk, dat lang geleden gestolen was. Ze worden geconfronteerd met het resultaat van bijna een eeuw inventariswerk en fotografie. Dit leverde een kostbaar beeldarchief van meer dan 850.000 fotografische opnamen op. Het voornaamste doel hiervan was, en is nog steeds, het cultureel erfgoed van ons land te ontsluiten ten dienste van vorsers en groot publiek om het zo ook beter te beschermen en te bestuderen.

Het begon in het jaar 1900 in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis met een bescheiden Fotografisch atelier¹. In dezelfde musea zag ook de Belgische Dienst voor Documentatie het licht die startte met het aanleggen van documentatiemappen met foto’s en krantenknipsels over het Belgische kunstbezit. Een kleine halve eeuw later waren beide diensten samengesmolten en opgenomen in Het centraal iconografisch archief voor Nationale Kunst en Centraal Laboratorium der Belgische Musea, beter bekend onder het Franse letterwoord ACL. Deze nieuwe instelling stond onder de leiding van Dr. Paul Coremans, een scheikundige, die voordien in de Musea ook verantwoordelijk was voor het fysisch en chemisch onderzoek van de kunstwerken in het Laboratorium. In 1957 werd de benaming gewijzigd in Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.

De term, Centraal Iconografisch Archief, drukt tegelijk ook een programmaverklaring uit. Het fotoarchief wilde in eerste instantie een archief zijn waarin beelden van het Belgische Kunstpatrimonium worden verzameld in een centraal visueel geheugen. Dit verzamelen gebeurde vaak op een verrassende manier: naast de foto-inventaris van de musea zelf, kwamen er fondsen bij van privé-fotografen en van instellingen zoals de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Wie zou echter verwachten dat ook de twee wereldoorlogen een belangrijke bijdrage zouden leveren. De eerste gaf aanleiding tot een fotografische inventaris van 12.000 opnamen,

¹Raphaël VAN DE WALLE, *Het Fotoarchief van het Instituut. Een inventaris van het Belgisch Kunstbezit*, in *Bulletin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium*, 12, 1970, p. 86-97.

die door de Duitsers in bezet gebied werd gerealiseerd² en waarvan de glasplaten na de oorlog met de geblokkeerde Duitse merken konden worden verworven. In de tweede Wereldoorlog slaagde Paul Coremans erin vanuit zijn functie in de Musea als hoofd van de Dienst voor Belgische Documentatie en van de Laboratoria, een nieuwe aanzet voor een tweede Duitse inventariscampagne af te wenden. Hij nam de zaak in eigen handen en met de jonge ploeg van fotografen en kunsthistorici werden 160.000 opnamen verwezenlijkt in vaak moeilijke omstandigheden. Een echte systematische inventaris van een belangrijk onderdeel van ons erfgoed werd in 1968 op het getouw gezet en in afleveringen, per gerechtelijk kanton, uitgegeven onder de titel *Het Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen*. Deze campagne bracht een aanzienlijke uitbreiding van het fonds teweeg en bezorgde België tegelijkertijd ook een uniek instrument voor de kennis en de studie van het religieus patrimonium³. Daarnaast waren en zijn er de kansen binnen de schoot van de instelling zelf om belangrijke kunstwerken uitvoerig te illustreren tijdens restauratiecampagnes of om kunsthistorisch onderzoek binnen een bepaald domein met beeldmateriaal te verrijken.

In dit verband kan een indrukwekkend palmares worden voorgelegd gaande van kerkelijk en profaan zilverwerk, middeleeuwse beeldhouwkunst, edelsmeedwerk en textiel, tot Vlaamse Primitieven, miniaturen, barokke schilderkunst, Oriëntalistische schilders, historisch behangpapier... Ook werden uitgebreide inventarissen van OCMW's, stadhuizen en abdijen aangelegd. Recent was het Departement ook initiatiefnemer van een project, gefinancierd door de Dienst Wetenschapsbeleid van de Federale overheid, betreffende de inventarisatie en studie van de pre-Eyckiaanse paneelschilderkunst⁴.

In het kader van deze tentoonstelling vormen fotografische documenten zelf het voorwerp van kunsthistorisch onderzoek. Hierdoor wordt een weinig bekend onderdeel van de collectie, met name de reportagefoto's in het algemeen en deze van en door het Vorstehuis in het bijzonder, ten volle in de kijker geplaatst.

Het fotoarchief is echter ook meer dan een iconografisch archief, dan een gewoon documentatiecentrum; naast de afdruk op papier bezit het KIK immers de oorspronkelijke opname die op de gevoelige glasplaat, op de filmpelicule en thans ook op CD werd vastgelegd. Dank zij de beschikbaarheid van de originele opname kunnen de foto's telkens opnieuw gereproduceerd worden ten behoeve van wie er om vraagt: studenten voor hun onderzoek, heemkundigen voor hun tijdschrift, uitgevers om publicaties te illustreren. Maar een nieuw tijdperk is aangebroken en het beeld is niet meer gebonden aan een fysiek medium zoals papier. Omgezet in tekens kan het in de ruimte van het wereldwijde web een virtueel bestaan leiden, los van tastbare dragers. Voor het Departement Documentatie van het KIK was het een uitdaging om de snelrein van deze evolutie niet te missen⁵. De uitdaging was dubbel: enerzijds het overbrengen van een massa beeldmateriaal, foto's, en grote diapositieven of ektachromes, op

Opname in Kerk Sint-Anna te Aldeneik. Van links naar rechts, Jean-Luc Elias, Jean-Louis Torsin en Daniel Soumeryn-Schmit.

² Hieraan zal in oktober 2005 op het KIK een symposium gewijd worden op initiatief van Dirk Lauwaert, docent aan de Hogeschool Sint-Lukas, Brussel.

³ J. JANSEN, *Inventarisatie, het begin van een beschermingsbeleid voor het roerend kunstpatrimonium*, in *Bulletin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium*, 27, 1996-1998, p.187-199.

⁴ Op 1 januari 2003 ging het onderzoeksproject van start "Wetenschappelijk onderzoek van de pré-Eyckiaanse schilderkunst". Op korte termijn zal een kritische inventaris of repertorium gepubliceerd worden van de paneelschilderingen die ontstaan zijn in de Nederlanden en aangrenzende gebieden tussen ca. 1360 en 1420.

⁵ Wilfried JANSSENS, *L'automatisation des archives iconographiques de l'Institut Royal du Patrimoine Artistique*, in *Bulletin van het KIK*, 22, 1988/89, p. 187-194.

(KN11605 (detail))

Kerk van Braine-le-Château. Glasraam met voorstelling van de aartsengel Michaël met de trekken van koning Albert I, die de draak met Duitse punthelm velt.

G2269

Jef Vanderveken, kopie van het paneel *De Rechtvaardige Rechters* van *Het Lam Gods* van Jan Van Eyck (Gent, Sint-Baafskathedraal), gemaakt tussen 1939-1940 naar aanleiding van de diefstal van het paneel in 1933. Schilder-restaurateur Vanderveken heeft de rechter met de rode gepunte muts, de gelaatstrekken van koning Leopold meegegeven.

Brief van kardinaal Mercier: "Vaderlandsliefde en volharding", geïllustreerd door taferelen in verband met de oorlog van 1914. Folio 5: Koning Albert hangt een decoratie aan de nationale vlag. Miniatuur vervaardigd in de abdij van Maredret tussen 1916 en 1918 (Verz. Abdij van Maredret, Sosoye)

KM5183 (detail)

een nieuwe drager onder de vorm van een digitale codetaal die via de computer kan ontcijferd worden, en anderzijds het zoeken naar een systeem dat beeld en informatie aan mekaar zou koppelen en dit alles toegankelijk zou maken voor de gewone gebruiker. Met andere woorden, de steekkaarten van de papieren catalogi moesten gelinkt worden aan het digitale plaatje. Zonder overdrijving mag men zeggen dat het Departement hierin is geslaagd. Via de website van het KIK wordt de fototheek ontsloten. Een zoekformulier verschaft langs vele kanalen toegang tot de foto's en de identificatie ervan.

Naast enkele steden en grote musea werd reeds het volledige van de Belgische bedehuizen in de databank opgenomen en het kan door eenieder vanuit zijn luie zetel geraadpleegd worden. Het biedt ook de mogelijkheid foto's uit te vergroten en de gegevens en afbeeldingen te printen of op te slagen in een bestand. Ieder die deze evolutie volgt zal begrijpen dat het invoeren van de objecten die horen bij de 850.000 foto's een werk is van lange adem. Ondanks de reeds aanzienlijke vooruitgang zal het nog enkele jaren duren vooraleer alle foto's gescand zijn en de bijhorend informatie volgens de typeformulieren geregistreerd.

KN9377

Busteportret van Louise-Marie d'Orléans tussen bloemen, olieverf op doek, van Virginie De Sartorius (Bewaarplaats onbekend).

Daarnaast wordt de fotografische dienst gedwongen om versneld om te schakelen naar de nieuwe technieken; na bijna een eeuw zwart-wit opnamen werd in het begin van de jaren 1990 voorzichtig overgeschakeld op kleur om tien jaren later de digitale toer op te gaan. Nieuwe problemen dienen zich aan bij het beheer van de bestanden. De technologische ontwikkeling moet blijvend gevolgd worden zonder de oude methoden, die specifieke apparatuur, scheikundige producten en een grote vaardigheid vereisen, uit het oog te verliezen⁶.

Een visueel geheugen kan vaak op grillige wijze tot stand komen. Zo blijkt ook uit dit korte overzicht van de geschiedenis van het fotoarchief in de voorbije eeuw. Wij hopen dan ook dat het zijn basisopdracht verder zal kunnen vervullen binnen de huidige context van het Federale Wetenschapsbeleid waarin het KIK als wetenschappelijke instelling is opgenomen. Een enthousiaste ploeg professionele medewerkers is alvast bereid zich hier ten volle voor in te zetten; getuige hiervan de kunsthistorische seminaries, die reeds voor de zesde maal jaarlijks georganiseerd worden, en die zeker de uitstraling van het Departement Documentatie ten goede komen⁷. Ook deze tentoonstelling beantwoordt aan de voornaamste doelstelling die Paul Coremans bij de oprichting van het KIK voor ogen had, namelijk het bestuderen en ontsluiten van het Belgische kunstpatrimonium in al zijn facetten. Zo kan de komende generatie te allen tijde kennis maken met haar collectief visueel geheugen: de beelden van het cultureel erfgoed van ons land.

⁶ Daniel SOUMERYN-SCHMIT, *Gérer et conserver 800 000 négatifs*, in *La vie des musées*, 11, 1996, p. 23-26.

⁷ Zie Kunsthistorische seminaries van het KIK, in <http://www.kikirpa.be> : Departement Documentatie.

Z005451

Presse-papier met beeltenis van koning Leopold I, Glasblazerij Zoude, Namen, ca 1831 (Verz. Christian Van den Steen, Sevry).

KN11028

De grote galerij in het Paleis van Laken, in 2003.

Conservatie en restauratie in het Koninklijk Paleis te Brussel en het Kasteel van Laken

Regelmatig werd er op specialisten van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium een beroep gedaan om kunstwerken die de koninklijke verblijven sieren, te onderzoeken, bestuderen, fotograferen, conserveren en restaureren. Francis Grené, restaurateur van schilderijen en verguld houtwerk is sedert 1988 trouwens gedetacheerd en verbonden aan het paleis van Laken. Een aantal interventies worden hieronder toegelicht.

Louise-Marie van Orléans, de eerste koningin der Belgen, kreeg in 1833 en 1836 een meubelensemble in Empirestijl, bestaande uit een canapé, veertien zetels, twaalf stoelen, tweeëntwintig plooiestoelen, een paravent en een haardscherm in gesculpteerd en verguld hout. Deze meubels werden in 1804-1805 ontworpen om verschillende vertrekken van Napoleon I en Joséphine op te smukken; de meeste dragen de stempel van Jacob-Desmalter en zijn bekleed met fijne weefsels van de keizerlijke, later koninklijke Manufactuur, van Beauvais. Verschillende stukken werden reeds alvorens naar België te komen in Parijs herverguld; andere werden herverguld in Brussel, op het ogenblik dat zestien plooiestoelen uit de witte salons van het paleis te Brussel na de brand van 1890 naar het kasteel van Laken werden overgebracht, om de Rotonde te herbemeubelen.

Dit meubilair werd ten dele in het Instituut onderzocht en behandeld. De wollen en zijden weefsels met veelkleurige rozetten, arabesken en bloemenslingers op een gele ondergrond, werden afgenomen, gereinigd, verstevigd en met een Boulognesteek gehecht op een geel gekleurde fijne linnenvoering. Het werk nam acht jaar in beslag (tussen 1977 en 1984); voor iedere vierkante meter waren 200 uren nodig! De passementen moesten identiek hermaakt worden¹.

Bij het opnieuw overtrekken van de plooiestoelen bleek dat het verguldsel van sommige beschadigd was. Het atelier voor beeldhouwkunst heeft zich beperkt tot een conservatiebehandeling: fixeren, reinigen en retoucheren van afgesleten goudlagen, zonder het houtwerk opnieuw te vergulden.

Dit uitzonderlijk ensemble maakt nu deel uit van een origineel decor, dat als een museumstuk dient beschermd te worden; regelmatig gebruik moet dus worden uitgesloten. De fragiele stoffen voor de meubelbekleding, de wandtapijten, de zijden gordijnen en andere kunstwerken die voor ultravioletstralen gevoelig zijn, moesten bijgevolg tegen rechtstreeks licht afgeschermd worden. Het Instituut heeft dan ook, in overleg met Mevrouw Anne van Ypersele de Strihou, conservator, en de Regie der Gebouwen, aangeraden een beschermende film te leggen op alle vensters van het kasteel van Laken.

Het Grote witte salon van het paleis van Brussel, met het meubelensemble in Empire-stijl, in 1966.

B198258

¹ Anne VAN YPERSELE DE STRIHOU, Rose ALBRECHT, Juliette DE BOECK, *Un mobilier de Napoléon et Joséphine offert à Louise-Marie d'Orléans, première reine des Belges. Historique du mobilier et traitement des tapisseries*, in *Bulletin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium*, 20, 1984/85, p. 167-196.

KM20

Plooistoel tijdens de restauratie

De afgehaalde weefsels

G3114

KM21

Afgesleten verguldsel met lacunes van een plooistoel

Dezelfde zone na fixeren en retoucheren

KM127

Op 26 februari 1990, H.M. koningin Fabiola bezoekt het atelier tijdens de behandeling door Rose Albrecht, van de herbekleding van de zetels uit de Witte salons van het Paleis van Brussel. Koningin Fabiola in gesprek met Rose Albrecht en de directeur, Liliane Masschelein (links).

Een gerestaureerde plooiestoel, nu bewaard in het paleis van Laken.

KM13034

Tijdens de renovatie- en onderhoudswerken van het paleis te Brussel en het kasteel van Laken, die door de Regie der Gebouwen in 1986 werden aangevat volgens een meerjarenplan gespreid over meer dan twaalf jaren, hebben Mevrouw van Ypersele de Strihou en haar opvolgster Mevrouw Martine Vermeire de hulp ingeroepen van het Instituut, voor het onderzoek en de studie van de originele verguldsels en schilderijen in de verschillende salons, galerijen en staatsievertrekken: prestigieuze ruimten in deze historische verblijven. Door de verantwoordelijken van het KIK werden lastenboeken samengesteld en verfijnd, en werd de vooruitgang van de werven aandachtig opgevolgd.

De eerste tussenkomst van het Instituut in het paleis van Brussel betrof de Grote Galerij: van de monumentale deuren, versierd met zeer fijne vergulde motieven, moest de oorspronkelijke laag zorgzaam gereinigd worden, zonder dat ook maar iets kon herschilderd worden.

In de Troonzaal hebben we de oorspronkelijke wit- en goudafwerking van de bas-reliëfs van Auguste Rodin (1871-1872) bestudeerd² en een controle uitgevoerd van de nieuwe verguldsels en hun raakpunten met de zones die nog de originele decoratie dragen. De harmonisering van de patines en afwerkingslagen was een onderwerp van discussie en werd op de werf uitgetest.

In de Empire-zaal, die teruggaat tot de 18de eeuw, hebben de conservators-restaurateurs boormonsters genomen en geanalyseerd van de zuilen, kapitelen en beeldhouwde bas-reliëfs, om de verschillende periodes waarin een bijdrage werd geleverd, te bepalen. De bas-reliëfs van François Rude (1824) werden gereinigd, geretoucheerd en plaatselijk herverguld, steeds onder het toezicht van het Instituut; onze fotografen hebben deze werken overigens uitgebreid gedocumenteerd³. De boormonsters die in het staatsievertrek met de naam “Groot wit Salon” werden genomen, brachten aan het licht dat

De zaal in Empire-stijl, na restauratie in 1989, met de bas-reliëfs van François Rude (1824)

² Anne VAN YPERSELE DE STRIHOU, *Auguste Rodin au Palais de Bruxelles, hier et aujourd'hui*, in *De Woonstede door de eeuwen heen*, 86, juni 1989, p. 59-68.

³ Anne VAN YPERSELE DE STRIHOU, *Le sculpteur François Rude (1784-1855) et les architectes Charles Vander Straeten (1771-1834) et Tilman-François Suys (1783-1861) au palais royal de Bruxelles*, in *De Woonstede door de eeuwen heen*, 81 et 82, juni en december 1982, p. 4-17 et p. 37-49.

Di 82.154

De allegorie van de provincies Henegouwen en Namen, bas-reliëf van Auguste Rodin (1871-1872) in de Troonzaal, na behandeling (1871-72). De originele schildering, bestaande uit een half-matte witte laag, gedeeltelijk gehoogd met bladgoud, werd volledig gereconstrueerd.

N6710

Werk in de Troonzaal met ingepakte luchters, in 1987.

Di 82.146

De Troonzaal na de werken, in 1988

het oorspronkelijk lichtblauw was en dat het verschillende keren in het wit werd herschilderd.

In de Rotonde of het Italiaans salon van het kasteel van Laken, oorspronkelijk Schoonenberg⁴, werden de bas-reliëfs van Godecharle (1784) onder toezicht van het KIK gereinigd. Ook hebben specialisten van het KIK er onder andere in de eetkamer en het bureau van de koning de originele tinten van de decoratie en de opeenvolgende overschilderingen bestudeerd.

In de linkervleugel –een aanbouw van Leopold II werd de Grote Galerij, die door crèmekleurige overschilderingen aan kracht had ingeboet, opnieuw in haar oorspronkelijke tonen gezet, overeenkomstig de resultaten van de stratigrafische onderzoeken van de restaurateurs.

Het magnifieke salon dat luisterde naar de naam “van Clodion” heeft deze titel verloren na de studie en restauratie van de twee bas-reliëfs die eertijds aan deze Franse beeldhouwer waren toegeschreven maar nu aan hun eigenlijke auteur, Joseph Deschamps, werden teruggegeven; deze had ze tussen 1785 en 1788 geleverd om de Koninginnetrap in het kasteel van Saint-Cloud te versieren. Het kasteel werd in 1870 door een brand getroffen en in 1892 vernietigd. De bas-reliëfs werden in 1904 aan koning Leopold II verkocht; in 1905 werden ze, na herstelling door de beeldhouwers Emile Jonchery en Peynot onder toezicht van architect Charles Girault (1851-1932), in Laken geïnstalleerd⁵. Het ene stelt *De wedren tussen Hippomenes en Atalante* voor, het andere *De triomf van Hippodamea*. Beide waren in zeer slechte staat. De afwerkingslagen uit het begin van de 20ste eeuw, waren erg vuil; ze kwamen los van de drager en legden de zones bloot van enerzijds de verbrande en zwart geblakerde steen, van anderzijds de roze mortel en de bruine cement voor de herstelling, en van de in 1905 vernieuwde stenen en motieven. Het oppervlak werd volledig gereinigd en de verschillende en ongelijk uitstekende mortel werd bijgewerkt.

N8677

De triomf van Hippodamea.

⁴ Anne et Paul VAN YPERSELE DE STRIHOU, *Laeken. Un château de l'époque des Lumières*, Paris - Louvain-la-Neuve, 1991, p. 93-109.

⁵ Anne VAN YPERSELE DE STRIHOU, *De Saint-Cloud à Laeken : les bas-reliefs de l'Escalier de la Reine Marie-Antoinette*, in *De Woonstede door de eeuwen heen*, 95, september 1992, p. 13-28.

K6/4

Bas-reliëf met de voorstelling van de Triomf van Hippodamea door Joseph Deschamps (1785-1788) tijdens behandeling.

K6/14

De triomf van Hippodamea, bas-reliëf van Joseph Deschamps (1785-1788), tijdens behandeling. Detail: Hippodamea. Toestand na afname van de overschilderingslagen en het wegnemen van de mortel die voor de herstelling was gebruikt. Men ziet verbrande zones, verschillende soorten gekleurde mortel en een hoofd dat in 1905 werd hermaakt.

*De triomf van Hippodamea,
na behandeling in 1991*

Het geheel werd afgewerkt met een licht-rozige verflaag, van dezelfde toon als de originele afwerkingslaag zoals die in het laboratorium was onderzocht.

Dergelijke interdisciplinaire samenwerking was vruchtbaar en vernieuwend: enerzijds waren er de intendant van het paleis, de conservators, de architect, de Regie der Gebouwen, de renovatiebedrijven en de zelfstandige conservatoren-restaurateurs; en anderzijds de verschillende specialisten van het KIK. De eerbied voor de historische dimensie van de gebouwen, de wil om de authenticiteit van de werken zoveel mogelijk te behouden waarbij rekening wordt gehouden met het dagelijks gebruik van deze ensembles, houden een boeiende uitdaging in.

Het welslagen van deze werken heeft in 2002 geresulteerd in de oprichting van een nieuwe onderzoekscel in de schoot van het KIK, de Dienst voor de studie van de decoraties van historische monumenten.

De expertise en de ervaring die op deze zeer complexe en veeleisende werven bekomen werden, maakten het mogelijk deze zelfde geest van samenwerking toe te passen bij de restauratie van het Chinees Paviljoen, waartoe Leopold II de opdracht had gegeven. Het gebouw, dat deel uitmaakt van de Koninklijke schenking, hangt nu af van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis.

Zoals steeds heeft de Fotografische dienst van het Instituut de interventies gedocumenteerd, voor, tijdens en na behandeling. De foto's voor en na behandeling werden ingevoerd in de fototheek. De technische opnames worden bewaard in de restauratiedossiers. De foto's zijn onmisbaar voor de restaurateurs tijdens de uitvoering van hun werk.

⁶ Het theater en het Zonnepaviljoen in het park, zijn ook bestudeerd. Een restauratieprogramma is evenwel nog niet vastgesteld. De authenticiteit en het uitzonderlijke karakter van het paviljoen, dat nog restanten bewaart van een originele hoogwaardige polychromie, doet uitzien naar een adequate behandeling. (Anne VAN YPERSELE DE STRIHOU, *De Saint-Cloud à Laeken : les bas-reliefs de l'Escalier de la Reine Marie-Antoinette*, in *De Woonstede door de eeuwen heen*, 95, septembre 1992, p. 140-142).

KN11035

Het zogenaamde salon "van Clodion", nu bureau van Zijne Majesteit de koning Albert II.

Koning Boudewijn bezoekt in het gezelschap van koning Carl-Gustav van Zweden het KIK op 21 april 1966.

M002952

Hij is hier in gesprek met restauratrice Marie-Elisabeth de Ramaix.

Koningin Fabiola bezoekt het KIK op 10 november 1977, in gezelschap van de keizerin van Iran, Farah Pahlavi.

548-23

Koningin Fabiola in gesprek met Sara Vieyra Escobedo, een Mexicaanse stagiaire en restauratrice van schilderijen.

548-13

E39426

Plaatsing van het standbeeld van Leopold II, opgericht op algemeen verzoek, Wapenplein te Namen (Foto Acta, 1928).

De « reportages » : een miskend fonds van de fototheek van het KIK

In de loop der jaren is de fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium verrijkt met een aantal fondsen afkomstig van verschillende fotografen van wie de activiteit, tenminste gedeeltelijk, gericht was op de documentaire kunstfotografie. Ook de “niet-artistieke” clichés van deze fondsen werden verworven in de mate dat ze voor de cultuurgeschiedenis van ons land van belang werden geacht. Overeenkomstig zijn taak van publieke dienstverlening, om beeldmateriaal tegen een bescheiden prijs te kunnen leveren, heeft het KIK steeds als regel gehanteerd enkel die negatieven te kopen waarvan het afstaan van de auteursrechten in de verkoopprijs vervat zat¹. Het instituut heeft overigens steeds zijn eisen gesteld wat betreft de kwaliteit van de negatieven die aanvaard werden.

De kunstfoto's van documentaire aard worden -op dezelfde wijze als de foto's die door de fotografen van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium zelf getrokken zijn- geleidelijk opgenomen in de databank en online gezet op de Internet-site van het Instituut. De foto's die geen kunstwerken betreffen, krijgen wel geen voorrang bij de digitalisering². Maar in afwachting dat ze online worden geplaatst, kunnen ze, zoals al onze foto's, op het Instituut in de leeszaal van de fototheek geraadpleegd worden, onder de rubriek “reportages”.

De voorgestelde onderwerpen zijn zeer uiteenlopend, en zijn onderverdeeld in twaalf grote thema's:

- *dieren*: hierbij ontdekt men evenzo goed een herder met zijn schapen, als een globetrotter die in 1933 Brussel doorkruist in een sulky getrokken door een struisvogel, alsook alle kostgangers van de Zoo van Antwerpen.
- *astronomie*: schitterende hemels tonen de verschillende soorten wolken; landschappen en zeezichten vertonen verscheiden, gewone en uitzonderlijke, weersomstandigheden.
- *ceremonies*: alle soorten burgerlijke en religieuze activiteiten: inhuldigingen, gouden bruiloften, begrafenissen, vieringen van moederkesdag, herdenkingen, eeuwfeesten, bedevaarten, bezoeken van hoogwaardigheidsbekleders...
- *flora*: het thema is ruimer dan zou kunnen gedacht worden: naast botanica, worden er uiteenlopende types landbouw en oogst in de verschillende geografische streken van ons land getoond.
- *folklore*: alle manieren om zich, naargelang het seizoen, te vermaken: carnaval in Binche en elders, reuzen, stappers van het Entre-Sambre-et-Meuse, marionettes, Manneke-pis, de Chinels van Fosses, de Marollen en de meiboom; zonder nog te spreken van de traditionele feesten als Kerstmis.
- *oorlog*: de bewapening, de soldaten tijdens een oefening of op het

¹Het gaat hier om de eigendomsrechten van de fotograaf, dat wil zeggen de rechten die de auteur toelaten economisch voordeel te doen bij het tennuttemaken van zijn oeuvre. De morele rechten, die erop gericht zijn de samenhang van het oeuvre, de relatie ervan met zijn auteur en diens reputatie te beschermen, kunnen niet worden overgedragen en kunnen ten hoogste het voorwerp zijn van beperkte aanpassingen in het kader van een welbepaald contract (Prof. Dr. Mireille BUYDENS, Auteursrechten en Internet, online op www.belspo.be/home/publ/pub_ostc/d_auteur/tmlnl.pdf).

² Per jaar komen er in de databank ongeveer 70.000 afbeeldingen bij. (www.kikirpa.be).

slagveld, de Duitse bezetting en de vliegtuigrampen in tijden van conflict.

- *portretten*: van kunstenaars, meestal in hun atelier, van politici, geleerden of schrijvers, met pen in de hand. Een Egyptoloog verkleed als mummie roept toch wel een sfeer à la Pierre Loti op.
- *beroepen*: deze foto's van beroepen, gewone of ongewone, krijgen mettertijd een steeds grotere waarde; ze brengen immers handelingen in beeld die binnenkort verdwenen zijn, zoals die van de kantklosters, de melkmeisjes op het strand, de mandenmakers of de straatorgelpeelsters...
- *schouwspelen*: dans, historische spelen, muzikanten en orkesten als het Akarovakwartet, beroemde of ongekennde acteurs op het podium.
- *sport*: paardenrennen, ijsschaatsen, regatta ...en gymkana's.
- *voertuigen*: luchtballons -waaronder die van de prestigieuze Gordon-Bennettcup-, auto's, treinen, vliegtuigen, met een belangrijk luik gewijd aan de voormalige Sabenamaatschappij.

En tenslotte, en niet in het minst, het belangrijke fonds dat aan de *koninklijke familie* gewijd is. Dank zij dit fonds, dat dit jaar in de kijker wordt geplaatst, wordt het mogelijk grote stukken geschiedenis van ons land te doorlopen, de "grote geschiedenis" maar ook het dagelijkse leven van alle Belgen in vreugde en verdriet. Wij hadden het

Aankomst van prinses Astrid in Antwerpen, na het burgerlijk huwelijk dat op 4 november 1926 in Zweden was voltrokken. Van links naar rechts: prins Karel, vader van de bruid, koning Albert I, Astrid en de toekomstige Leopold III. (Foto Jacques Hersleven, 1926).

E14425

geluk dat er bij de fotografen die ons hun negatieven aanboden, twee beheerders van een persagentschap bij waren: Jacques Hersleven, van het gelijknamige agentschap, die ons in 1952 zijn *levenswerk* naliet, en S. Zandberg van het agentschap Acta, dat aan ons zijn fonds overdroeg in 1968.

Het fonds Hersleven

Jacques Hersleven werd in 1880 in Rotterdam geboren. Onderzoek van de Jaarboeken van de Brusselse Koophandel laat toe zijn carrière te reconstrueren: in 1925 is hij in de Baillistraat nr. 50 gevestigd, waar hij accessoires voor fotografie en draadloze telegrafie verkoopt. Twee jaar later is hij naar de Morisstraat 40 in St.-Gillis verhuisd en vermeldt hij de titel "Fotoreportage". In 1929 verhuist hij naar de nabij gelegen Ierlandstraat 10, en na de tweede wereldoorlog is het adres de Nieuwlandstraat nr. 199. In 1952 stopt hij zijn activiteiten, en trekt zich terug in Grimbergen, aan de Hoogstraat 31; van hieruit richt hij op 28 juli een brief aan Paul Coremans, eerste directeur van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium:

[...]ik ben zo vrij u ervan in kennis te stellen dat ik een unieke verzameling van ongeveer dertigduizend negatieven bezit, die het resultaat zijn van bijna 40 jaar werk, en die als volgt is samengesteld:

1^e: Alle plechtigheden waarbij de Koninklijke familie aanwezig was en de bezoeken van buitenlandse vorsten.

2^e: De sites, monumenten, architectuur enz. van België.

3e: Alles in verband met de Belgische folklore.

4e: Documentatie van een duizend foto's over de luchtvaart.

5e: een mooie collectie over verschillende landen alsook een hoop foto's van de Duitse dienst van de verschillende fronten in 1940 en een reeks clichés genomen onder de Duitse bezetting in 1940.

Om budgettaire redenen moest de aankoop over drie jaren verdeeld worden en kon de volledige inventarisering slechts beginnen in 1954. Jacques Hersleven overleed in Sint-Lambrechts-Woluwe in 1967.

Het contract van de verkoop voorzag in een precieze omschrijving van elk document, maar het KIK trok aan het kortste eind. Paul Coremans richtte zich bijgevolg tot burggraaf Gatien du Parc Locmaria (1899-1974), toen Kamerheer van koning Boudewijn I, om het geheugen van de fotograaf, dat in gebreke bleef, aan te vullen. Coremans kon geen betere getuige van de gebeurtenissen vinden: de burggraaf was immers gouverneur van de Hertog van Brabant van 1930 tot 1951 en verschijnt dus op tal van clichés uit die jaren aan de zijde van de prins. Coremans schrijft hem op 4 januari 1956 een bedankingsbrief voor de talrijke bijschriften die hij nakeek:

Ik moet u bekennen dat ik, bij de aankoop van de collectie Hersleven, er vooral aan dacht een vanwege haar rechtstreekse band met onze

Aankomst van Astrid in Antwerpen in november 1926. De jonggehuwden omhelzen elkaar op het schip de Fylgia (Foto Jacques Hersleven, 1926).

A110834

Koninklijke familie belangrijke verzameling te redden. Maar toen duidelijk werd dat Meneer Hersleven niet in staat was zijn eigen documenten te identificeren, besepte ik dat de reeks in feite een groot stuk van haar waarde verloor.

Hier zijn ze dan, opnieuw in waarde gestegen, dank zij uw kennis en de energie die u erin hebt willen steken. Ik kan u zeggen dat ik nog nooit om een dergelijke samenwerking had gevraagd, en dat ik ook nooit zo'n perfect resultaat heb bekomen.

Tal van foto's van Hersleven waren in verschillende tijdschriften tussen de twee oorlogen gepubliceerd, maar de fotograaf werd vooral beroemd met een cliché, uitgegeven in postkaart, dat de harten raakte: dat van de vurige omhelzing van Leopold en Astrid, toen het schip de Fylgia aanmeerde in Antwerpen, in november 1926, na het burgerlijk huwelijk dat in Stockholm was voltrokken. Een omhelzing die zo lang duurde dat, naar men zegt, koningin Elisabeth er krikkel van werd. De echtgenote van koning Albert had zelf nochtans meermaals haar voeten gevaagd aan het protocol of het op gedurfde wijze vernieuwd: zij was de eerste vorstin die een vliegtuig nam, toen ze tijdens de eerste wereldoorlog inschepte op een watervliegtuig richting Engeland. In 1926 deed ze mee aan een demonstratie van de evacuatie van gewonden per vliegtuig. Jacques Hersleven heeft alle etappes van die bijzondere gebeurtenis gevolgd, vanaf de aankomst van het koningspaar op het vliegveld van Haren tot de inscheping van de koningin in de tweedekker. Le Patriote Illustré van 24 oktober 1926, die een foto van Hersleven publiceert, preciseert: *de koningin nam plaats op een draagberrie die de brancadiers vervolgens in het Rode kruis-compartiment dat in de romp van het vliegtuig was ingericht, hebben geschoven. Onze vorstin heeft aldus een proefvlucht gemaakt, waarvan ze zelf zeer tevreden was.* De luchtvaart interesseerde beslist de koning ridder/ruiter –gepassioneerd door de moderne technieken en de koningin verpleegster: verschillende clichés van 1927 tonen de

E15370

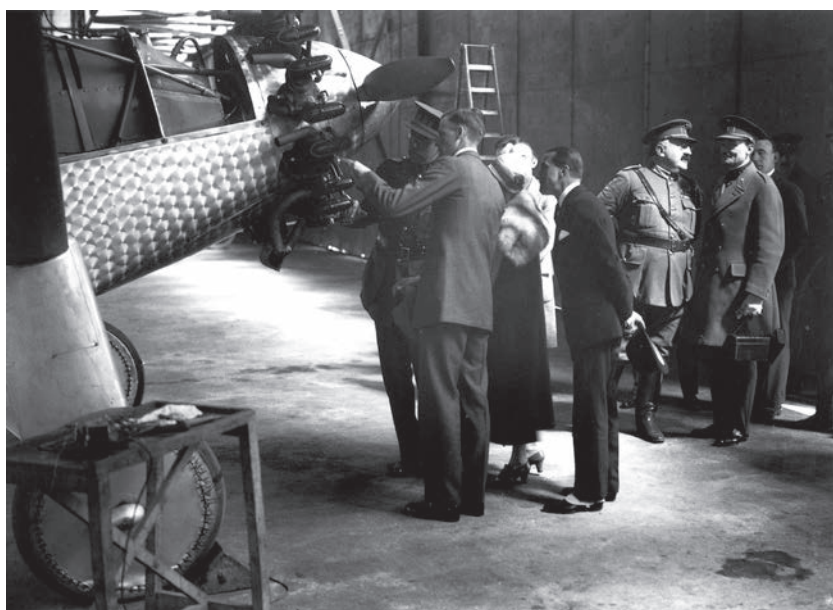

Koningin Elisabeth neemt deel aan een demonstratie van vliegtuigtransport van gewonden (Foto Hersleven, 1926).

vorsten in gesprek met Lindbergh, en de glimlachende koningin in de cockpit van de *Spirit of Saint Louis*.

Het fonds Hersleven is een gelukkige aanwinst geweest. Behalve een documentaire waarde, hebben deze foto's ook een ontegenzeggelijk artistiek belang: zin voor cadrering, oog voor de compositie –enkele sterktelijnen: parallellen, driehoeken of een krachtige diagonaal-

E15048

Bezoek van het vliegtuig "Spirit of St Louis" van Charles Lindbergh te Evere, waar Lindbergh enkele dagen na zijn oversteek van de Atlantische Oceaan, in juni 1927, geland was (Foto Jacques Hersleven, 1927).

oog ook voor het “beslissende moment” –om het met de beroemde formulering van Cartier-Bresson te zeggen- dat alleen de besten weten te grijpen. Gedurfd soms, wanneer Hersleven gebruik maakt van een groot deel flou op het voorplan. Deze flou kan het resultaat zijn van een snelle beeldopname, zoals die van de argwanende blik van de onderzoeker in Marche-les-Dames overheen de motorkap van een auto, in de tragische ogenblikken na de dood van Albert I. Maar hij is ook welbewust gewild, zoals wanneer de elleboog van een soldaat die tijdens een plechtigheid voor de onbekende soldaat een militaire groet brengt, niet uit het gezichtsveld wordt geweerd. Zulke platen zouden uiteindelijk vernietigd zijn als ze waren gerealiseerd in het kader van documentaire kunstopnames; maar gelukkig werden ze aanvaard door Aquilin Janssens de Bisthoven, wetenschappelijk personeelslid sinds 1941 bij de fotografische inventaris en in 1952 door Paul Coremans belast met het controleren van de negatieven van Hersleven.

E25295

Marche-les-Dames: onderzoek op de plaats van het dodelijk ongeval van koning Albert I, februari 1934 (Foto Jacques Hersleven).

E15045

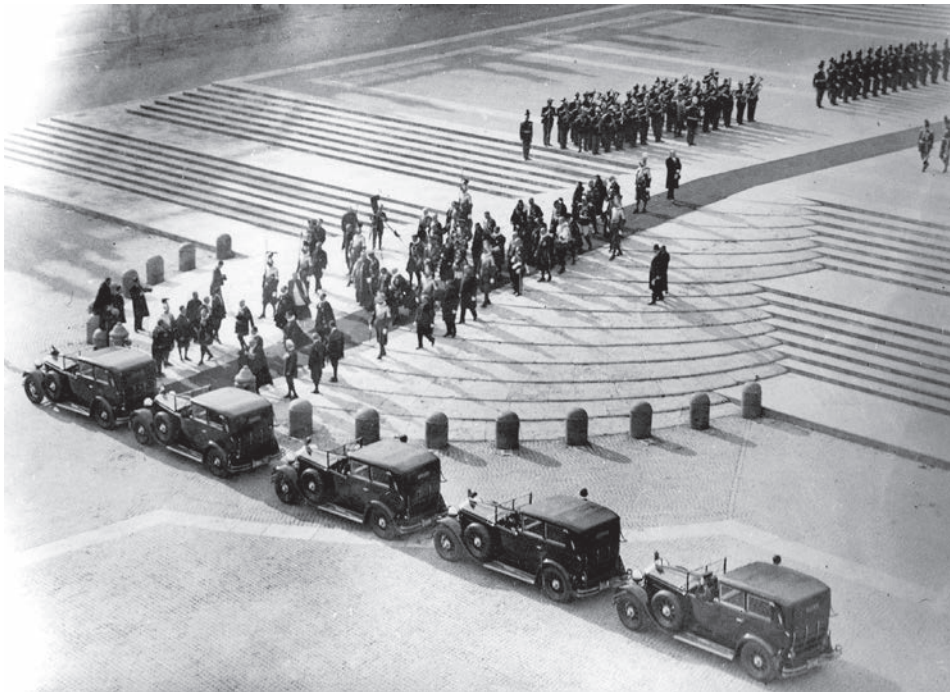
Koningin Elisabeth in de cockpit van Charles Lindberghs vliegtuig (Foto Jacques Hersleven, 1927).

E16585

Prins Leopold en prinses Astrid zijn aanwezig bij de inhuldiging van een vliegtuigverbinding tussen Brussel en Malmö (in het zuiden van Zweden) (Foto Jacques Hersleven, 1930).

E15276

Officieel bezoek van koning Albert I en koningin Elisabeth in het Vaticaan (Foto Jacques Hersleven, zonder datum).

E15182

Doop van het vliegtuig "prinses Astrid". Prins Leopold en prinses Astrid inspecteren het vliegtuig (Foto Jacques Hersleven, 1928).

E16350

Leopold en Astrid bij de Grote Prijs voor snelle auto's in Spa-Francorchamps (Foto Jacques Hersleven, 1929).

E16363

Leopold en Astrid bij de Grote Prijs voor snelle auto's in Spa-Francorchamps (Foto Jacques Hersleven, 1929).

E36140

Koning Leopold III bezoekt de luchtballon van professor Piccard voor het opstijgen (Foto Acta, 1936).

Het fonds Acta

We beschikken slechts over erg weinig gegevens in verband met het agentschap Acta. Zijn beheerder, Zandberg, was reeds actief op het einde van de jaren 1920, want hij maakte een opname van de begrafenis van baron Jacques de Dixmude, in december 1928. De naam van de fotograaf verschijnt pas in 1930 –gespeld als “Zaldberg”- in de alfabetische lijst van het *Jaarboek van de handel*, in de Merodestraat 384 (Brussel-Zuid), zonder precisering van het beroep. De sociale zetel van de “Photo Acta, Photographie de Presse” is gevestigd aan de Groenstraat 224 te Brussel, tenminste toch vanaf 1933 en tot 1967. In dit jaar moeten zijn activiteiten gestopt zijn, want in februari 1968 biedt S.Zandberg zijn negatieven aan aan het KIK, en het geheel wordt datzelfde jaar verworven. Dit fonds is, zoals dat van Hersleven, zeer interessant door zijn reportages van gebeurtenissen; we pikken er een bezoek uit van Leopold III aan Professor Picard voor een reis per luchtballon, tijdens een feest voor luchtballonvaarders in 1936 op de Heizel, of het bezoek van Astrid en Leopold in de stands van het circuit Spa-Francorchamps in 1929. Deze verzameling is bovendien bijzonder door enkele meer anekdotische maar des te menselijkere beeldopnames van de koningskinderen. De jonge kroonprins, afgemat door de lange plechtigheden of vriendschappelijk in gesprek met Monseigneur Colle, de aalmoezenier van het Paleis, verschijnt er kortstondig als om het even welk ander kind van zijn leeftijd, een kind dat voorkomt als –om de uitdrukking te hernemen die Boudewijn zelf in de mond wordt gelegd- “een kind van de overkant”.

Prins Boudewijn, in gesprek met Mgr Colle, prinses Joséphine-Charlotte en Mgr Heylen, bisschop van Namen, op een feest voor het vaderland in Gembloux, september 1938. Achter de prinses, burggraaf Gatien du Parc Locmaria, gouverneur van de hertog van Brabant.

E36068

E16046

De begrafenis van keizerin Charlotte: de volksmenigte wacht voor het hekken van het kasteel van Bouchout (Foto Jacques Hersleven, januari 1927).

E16048

De begrafenis van keizerin Charlotte: volkstoeeloop aan het kasteel van Bouchout (Foto Jacques Hersleven, januari 1927).

E16073

De begrafenis van keizerin Charlotte: koning Albert, prins Leopold en prins Karel voor het vertrek vanuit het kasteel van Bouchout (Foto Jacques Hersleven, januari 1927).

E16071

De begrafenis van keizerin Charlotte: de stoet in de laan voor het kasteel van Bouchout (Foto Jacques Hersleven, januari 1927).

E16062

De begrafenis van keizerin Charlotte: aankomst te Laken (Foto Jacques Hersleven, januari 1927).

E36168

De begrafenis van generaal Jacques de Dixmude (Stavelot, 1858 – Brussel, 1928) te Brussel. Koning Albert en prins Karel volgen de lijkwagen, achter de twee religieuzen die de generaal verzorgden (Foto Acta, 1928).

E15152

Het doodsbericht van koning Albert I wordt ingepakt (Foto Jacques Hersleven, januari 1934).

E15245

Overbrenging van het lichaam van koning Albert, van Laken naar het Paleis van Brussel (19 februari 1934). De fotografen laten hun flashes afgaan met magnesium (Foto Jacques Hersleven, 1934).

E15081

Prins Karel wacht op de hertog van Windsor voor de begrafenis van koning Albert I (Foto Jacques Hersleven, januari 1934).

A128270

De volksmenigte bij de begrafenis van koningin Astrid (Foto Acta, 1935).

E15433

Brussel, Koninklijk Paleis. Receptie voor de oorlogsinvaliden 1914-1918. Onder hen luitenant Heuschen, blind, de twee benen en een hand geamputeerd (Foto Jacques Hersleven, niet gedateerd).

E16197

Brussel, Jubelpark. Inhoudiging van het autosalon door koning Albert I (Foto Jacques Hersleven, 1929).

E15669

Handelsbeurs in het Jubelpark te Brussel. Koning Albert I bezoekt de stands (Foto Jacques Hersleven, 1926).

E15676

Brussel, Jubelpark. Handelsbeurs in 1926. Koning Albert I proeft een aperitief, terwijl de officiële gasten geamuseerd toekijken (Foto Jacques Hersleven, 1926).

E15935

Koning Albert I en koningin Elisabeth in de stoet bij gelegenheid van de inhuldiging van de buste van kardinaal Mercier in het instituut voor filosofie van de Katholieke Universiteit van Leuven (Foto Jacques Hersleven, 1931).

E15098

Koningin Elisabeth ontvangt de titel Doctor Honoris Causa van de universiteit van Rijsel (Foto Jacques Hersleven, 1926).

E15353

Koning Albert I bezoekt de Universit  Libre de Bruxelles (Foto Jacques Hersleven, zonder datum).

E15958

Brussel, herdenking van de strijd aan de Ijzer. Koning Albert I begroet Mevrouw Tack, tijdens de oorlog van 1914-1918 bijgenaamd de "Moeder van de soldaten" (Foto Jacques Hersleven, november 1926).

Koning Albert I groet Amerikaanse oudstrijders tijdens een historische stoet in Brussel (Foto Jacques Hersleven, mei 1926).

E15338

E15090

Koning Albert I bezoekt het Institut des Arts et Métiers te Brussel (Foto Jacques Hersleven, zonder datum).

E15001

*Koningin Elisabeth met een zieke in het sanatorium van Heynsdaele te Ronse
(Foto Jacques Hersleven, oktober 1924).*

E36239

Prins Karel maakt de lancering mee van de Gordon-Bennett-beker, op 20 juni 1937 op de Heysel (Foto Acta).

E15629

Prins Karel bezoekt een gebied dat in de winter van 1928-1929 door de uitzonderlijke koudegolf werd getroffen (Foto Jacques Hersleven, februari 1929).

E36151

Prins Boudewijn en prinses Joséphine-Charlotte bij een officieel bezoek (Foto Acta, niet gedateerd).

E36044

Stoet van Onze-Lieve-Vrouw te Namen. De gouverneur François Bovesse en de bisschop Mgr Heylen naast prins Boudewijn en prinses Joséphine-Charlotte (Foto Acta, juli 1937).

B198917

Het paleis van Laken in 1900 (Fotograaf onbekend).

Inhoudstafel

<i>Dankwoord</i>	5
<i>Voorwoord,</i> door Myriam Serck.....	7
<i>Onze vorsten en de fotografie,</i> door Marie-Christine Claes	9
<i>De fotografie geeft aan het ambt van koning een gezicht,</i> door Pierre-Paul Dupont	41
<i>De fototheek van het KIK, een prachtig instrument voor alle Belgen,</i> door Christina Ceulemans.....	65
<i>Conservatie et restauratie in het Koninklijk Paleis te Brussel</i> <i>en het Kasteel van Laken,</i> door Myriam Serck.....	71
<i>De «reportages», een miskend fonds van de fototheek van het KIK</i> door Marie-Christine Claes	83
<i>Inhoudstafel</i>	111

